

**Magyar
Természetvédők
Szövetsége**
Föld Barátai Magyarország

Afrika: aki kapja, marja

Az agroüzemanyag célú területfoglalás mértéke és hatásai

JELENTÉS | MAGYAR TERMÉSZETVÉDŐK SZÖVETSÉGE / FRIENDS OF THE EARTH HUNGARY

az emberekért | bolygónkért | a jövőért

A Föld Barátai Európa

fenntartható és igazságos társadalmakért, valamint a természet megővéseért dolgozik. Több mint 30 ország szervezeteit és több ezer helyi csoportot egyesít. Tagja a világ egyik legnagyobb természetvédelmi hálózatának, a Nemzetközi Föld Barátai szervezetnek.

Kiadványunk és számos európai nyelvű fordítása az Európai Bizottság, a MISERIOR, a Rausing és az Isvara anyagi támogatásával a „Feeding and Fueling Europe” program keretében készült. A jelen kiadvány tartalma a Föld Barátai Európa és a Föld Barátai Magyarország kizárólagos felelőssége, semmilyen módon nem tükrözi az Európai Bizottság álláspontját

A kutatást a következő

szervezetek végezték: Föld Barátai Európa, Center for Environmental Development/Föld Barátai Kamerun (CED/FoEC), Föld Barátai Sierra Leone, Föld Barátai Ghána, Environmental Rights Action/ Föld Barátai Nigéria, Föld Barátai Togó, Yonge Nawe – Föld Barátai Sváziföld, Föld Barátai Mauritius – MAUDESCO, Citizens for Justice (CFJ) Malawi, Community Training and Development Trust Zimbabwe és a NRDC/ZEGA Training Trust Zambia.

Kiadó:

Friends of the Earth Europe

Szerkesztő:

Helen Burley, Adrian Bebb

Koordinátor:

Mariann Bassey (ERA/ Föld Barátai Nigéria) és Adrian Bebb (Föld Barátai Európa)

A magyar kiadást lektorálta:

Csonka Martina, Déri Eszter, Fidrich Róbert, Gál Georgina, Kis Klára, Váradi Ádám

Hálásak vagyunk a GRAIN (www.farmlandgrab.org), a MISEREOR, a Netzwerk Africa-Deutschland, valamint Markus Bier (földrajztudós, Aacheni Egyetem) kutatásban nyújtott támogatásáért.

Köszönjük továbbá a Greenpeace-nek: www.greenpeace.org/africa/campaigns/forests

Kiadás dátuma:

2010 május

Design:

onehemisphere, Sweden
our@onehemisphere.se
www.onehemisphere.se

Térkép design:

Frank Pennycook

Nyomtatás:

www.beelzepub.com

Borító kép: asszonyok sétálnak keresztül kiszáradt, terméketlenülé vált földjükön, Malawi.

© Greenpeace / Clive Shirley

Letölthető:

A www.foeeurope.org.
honlapról.

Támogatta a Nemzeti Civil Alapprogram, valamint Izland, Liechtenstein és Norvégia, az EGT Finanszírozási Mechanizmuson és a Norvég Finanszírozási Mechanizmuson keresztül

az emberekért | bolygónkért | a jövőért

Magyar Természetvédők Szövetsége

– Föld Barátai Magyarország

1091 Budapest

Üllői út 91/b.

Tel: (+36) 1/216 7297, Fax: (+36) 1/216 7295

www.mtvsh.hu Email: info@mtvsh.hu

Afrika: aki kapja, marja

Az agroüzemanyag célú területfoglalás mértéke és hatásai

Előszó	3
Vezetői összefoglaló és javaslatok	4
Területfoglalások példáit bemutató térképek	6
1. Bevezetés	7
2. Mi történik valójában?	9
3. Ki és hogyan érintett?	11
4. A termények	15
5. Hatások	17
6. Következtetések	26
Melléklet: példák a területfoglalásra	28

Előszó

A világ nagy része egyre inkább mezőgazdasági területek és a természeti erőforrások lelőhelyeként tekint az afrikai kontinensre. Különböző kormányok és magánvállalatok jutnak földekhez a kontinens egész területén, és az itt termesztett növényeket főleg a tengeren túli országok egyre növekvő élelmiszer- és agroüzemanyag igényeinek kielégítését szolgálják. Sokan az agroüzemanyagokat – azaz a növényi eredetű üzemanyagok előállítására termesztett növényeket – tartják Afrika lehetséges csodafegyverének.

Az agroüzemanyagok támogatói többnyire azzal érvelnek, hogy az agroüzemanyagok megoldást jelenthetnek a fejlődő országokban tapasztalható gazdasági válságra; gazdagságot, munkahelyeket és a szegénység visszaszorulását ígérik.

Ez a megközelítés azonban nem veszi figyelembe az érme másik oldalát, és sok kérdést megválaszolatlanul hagy. Valóban a fejlődő országok érdekeit szolgálja az agroüzemanyag-termelés forszírozása, vagy inkább az iparosodott északi országok profitálnak belőle? Valóban több munkahelyet teremt az agroüzemanyagok előállítása és tényleg elősegíti a gazdaság fejlődését a közösség szintjén? Valóban választ nyújthat a fejlődő világot sújtó élelmiszerellátás-biztonsági gondokra? Milyen társadalmi és természeti következményekkel jár az agroüzemanyag-termelés a helyi közösségekre nézve? Végül ki profitál az egész folyamatból?

Ezeket a kérdéseket objektíven kell mérlegelni. Nem szabad a fenti érveket gyakorlati elemzés hiányában elfogadni. Jelen tanulmány e kérdéseket járja körül: megvizsgálja az agroüzemanyag-termelés afrikai elterjedését, és rávilágít a feltárt társadalmi, gazdasági, egészségügyi és természeti problémákra.

BIDCO olajpálma ültetvény, Kalangala Körzet, Viktória-tó, Uganda

Vezetői összefoglaló és javaslatok

A világ nagy része egyre inkább mezőgazdasági területek és a természeti erőforrások lelőhelyeként tekint az afrikai kontinensre. Különböző kormányok és magánvállalatok vásárolják fel a földeket a kontinens egész területén, ahol élelmiszer és agroüzemanyag előállítására termesztnek növényeket.

A termőföldhöz való hozzáférés több milliárd embernek biztosít a világon élelmet és megélhetést. A klímaváltozás, a nem megfelelő gazdálkodás és a fogyasztási szokások azonban egyre inkább veszélyeztetik a termőföldeket és a vízkészleteket, így folyamatosan nő a földterületek iránti kereslet.

A „területfoglalás” jelensége („land grab”) – amely a hagyományosan helyi közösségek által használt földek külső (vállalati vagy kormány) befektetőknek történő bérbeadása vagy eladása – egyre nagyobb méreteket ölt Afrika egész területén. Annak ellenére, hogy az üzletek nagy részét élelmiszernövények termesztése céljából kötik, egyre nagyobb az érdeklődés az üzemanyag célú növénytermesztés – azaz az agroüzemanyagok – iránt, melyből főleg a növekvő Európai Uniósi piacokat látják el.

A területfoglalások az egyre emelkedő élelmiszerárak ellenére is folytatódtak, ami a 2008-as élelmiszerválsághoz vezetett. Néhány fejlődő országban lázadások törtek ki, Haitin és Madagaszkáron a helyi kormány bele is bukott a válságba. Az agroüzemanyag- célra felhasznált növények jelentős szerepet játszottak az élelmiszerárak emelkedésében.

Kiadványunkban bemutatjuk, hogy milyen mértéket öltenek ezen agroüzemanyag-üzletek, valamint hogy milyen hatással vannak a helyi közösségekre és a környezetre. Annak ellenére, hogy csak korlátozott mértékű információ áll rendelkezésünkre, egyre több bizonyíték támasztja alá, hogy jelentős mennyiségű termőföld kerül agroüzemanyag célú felvásárlásra vagy bérbeadásra, néha a helyi közösségek beleegyezése és gyakran a helyi környezetre gyakorolt hatás teljesszerű felmérése nélkül.

A probléma mértéke

Több tanulmány szerint az Afrikában eladott vagy bérbeadott földek egyharmadát, kb. 5 millió hektárnyi területet, agroüzemanyag célú növények termesztésére szánják. A Föld Barátai 11 afrikai országban történt területfoglalásokat vizsgált meg, Etiópiától egészen Mozambikig (lásd a mellékletet).

A területek egy része nyílt adás-vétel során került az új tulajdonoshoz: egy magánvállalat, állami cég vagy beruházási alap tulajdonába. A területek túlnyomó részét azonban közvetlenül bérlik vagy szerzik meg úgy, hogy szerződést kötnek a gazdákkal egy bizonyos növény termesztésére (bértermesztés).

Számos kisebb európai uniós vállalat is részt vesz ebben a folyamatban, az adott ország kormányának támogatásával vagy akár részvételével. Kérkedve szeretik hirdetni beruházásaik társadalmi és környezeti előnyeit, munkalehetőséggel és a vidéki területek fejlesztésével kecsegtetve.

A Zöld OPEC

Az afrikai országok nagy része bátorította a befektetéseket és jövedelmező exportcikkét látott az

agroüzemanyag célú növénytermesztésben. Ennek érdekében tizenöt afrikai ország lépett szövetségre, és létrehozták az úgynevezett „Zöld OPEC”-et. Számos kormány nemzeti célkitűzéseket határozott meg, és külön stratégiát dolgozott ki az agroüzemanyagok helyi felhasználására.

Ugyanakkor egyre inkább tudatosulnak az agroüzemanyag kereslet fellendülésének árnyoldalai is. Míg kutatók és nemzetközi szervezetek az alternatív üzemanyag éghajlati előnyeit kérdőjelezzik meg, a helyi közösségek, olykor egész kormányok a területfoglalás környezeti és a helyiek megélhetésére gyakorolt hatásaira döbbennek rá.

Helyi tiltakozás

Tanzániában, Madagaszkáron és Ghánában tiltakozások követték a külföldi vállalatok területfoglalását. Cégeket vádoltak meg azzal, hogy hamis információval látták el a helyi gazdákat, hogy tisztességtelen közösségi földbirtokosoktól vették meg a földeket, valamint hogy figyelmen kívül hagyták a környezetvédelmi előírásokat.

Termőföldért versengenek az agroüzemanyag-célú növények az élelmiszernövényekkel, a földekhez való hozzáférést pedig a cégek és a gazdák küzdenek. Hasonló a helyzet a jatropha és más növények esetében is, annak ellenére, hogy a jatrophát állítólag nem mezőgazdasági területen termesztik. Amennyiben elveszítik hozzáférésüket a hagyományos földterületekhez, a helyi közösségeket növekvő élelmiszerellátási problémák és éhezés fenyegetik – veszélybe kerül az élelemhez való emberi joguk.

Környezeti károk

A termőföldekre nehezedő nyomás az erdők kiirtásához vezetett, melyek helyén agroüzemanyag-ültetvényeket hoztak létre. Ezáltal nem csak értékes természeti erőforrásokat pusztítottak el, hanem növelték az üvegházhatású gázok kibocsátását is. Etiópiában egy elefántrezervátum területén végeztek tarvágást, hogy helyet adjanak egy agroüzemanyag-ültetvénynek.

A gazdáknak rá kellett döbenniük, hogy a sokat magasztalt csodanövény, a jatropha, ahelyett, hogy biztos megélhetést hozna, valójában értékes vízforrásokat von el és drága növényvédőszerket igényel. Néhány esetben élelmiszernövények helyett ültettek jatrophát, ami nemcsak bevételüktől, hanem az élelemtől is megfosztotta a gazdákat.

A génmódosított növények fenyegetése

Ezen felül aggasztó az is, hogy a biotechnológiai cégek új piacot keresve termékeiknek, az agroüzemanyagok segítségével próbálnak majd betörni az afrikai piacra. Már folynak a kutatások az olyan génmódosított fajták kifejlesztéséért, melyek alkalmasak lehetnek agroüzemanyagok előállítására. A biotechnológiai cégek ráadásul buzgón hirdetik, hogy termékeik hozzájárulnak a klímaváltozás elleni küzdelemhez.

Az erőforrások kiaknázása

Az agroüzemanyagok közlekedési célú felhasználása iránti megnövekedett európai és nemzetközi igény tovább gerjeszti az agroüzemanyagok piaci keresletét. Még ha az afrikai politikusok azt is ígérik, hogy az agroüzemanyagok új helyi energiaforrásokat hoznak országaikba, az igazság az, hogy a legtöbb külföldi vállalat a nemzetközi értékesítés céljából fejleszti az agroüzemanyagokat. Az agroüzemanyagok használatának növelését előíró kötelező uniós célkitűzések egyértelműen ösztönzik az afrikai területfoglalásokat.

Várható változás?

A társadalmi és környezeti hatások iránti aggodalom számos országban, így például Tanzániában és Sváziföldön negatív reakciót váltott ki, melynek eredményeként néhány cég visszavonta a befektetését. Máshol azonban az agroüzemanyagok iránti lelkesedés töretlen maradt.

Félő, hogy annak mintájára, ahogy a gazdag országok kizsákmányolták Afrika fosszilis üzemanyag- és más természeti erőforrásait, az agroüzemanyagok - és velük együtt Afrika termőföldje és természeti erőforrásai is - külföldre kerülhetnek, a helyi közösségek vagy a nemzeti gazdaságok minimális haszna nélkül.

Cselekvési javaslatok

1. A területfoglalás megállítása

- > A hajtóerők visszaszorítása – meg kell szabadulni azoktól a politikai céloktól, melyek az agroüzemanyagok iránti keresletet növelik, különös tekintettel az Európai Unió kötelező érvényű célkitűzéseire
- > Az afrikai államok mielőbb függesszék fel a további agroüzemanyag-befektetéseket és a földek eladását.

2. Valódi politikai prioritások

Forradalom a gazdálkodásban – a befektetések és prioritások az élelmiszer-önrendelkezés – az emberek megfelelő, egészséges, helyben termesztett és ellenőrzött élelmiszerhez való joga – elérését szolgálják.

Energiaforradalom – a tömegközlekedés használatának, a kerékpározásnak és a gyaloglásnak a népszerűsítése által a közlekedés energiafelhasználásának csökkentése, hatékonyabb járművek gyors fejlesztése és fenntartható társadalmakba való befektetés.

3. A területfoglalók kezelése

Teljes **környezeti és társadalmi hatásvizsgálatot** kell végezni a helyi közösségek bevonásával a földhasználat-változás hatásairól, mielőtt egy adott terület értékesítésére vagy bérbeadására sor kerül. A vizsgálatnak figyelembe kell vennie a biológiai sokféleségre, a természeti erőforrásokra, a genetikai

erőzóra, az élelmiszer-önrendelkezésre, a nemre és a helyi közösség (beleértve a pásztorok és a nomádok) erőforrásaihoz való hozzáférésre gyakorolt hatásokat, valamint az új technológiák és infrastrukturális befektetések hatásait.

A vállalatok és befektetők teljes jogi felelőssége.

Bármely földterülettel kapcsolatos üzletkötésnek a befektetőre nézve egyértelmű, jogerős és érvényesíthető kötelezettségeket kell tartalmaznia. A befektetőknek egy kötelező felelősségalapba kellene befizetniük egy összeget a nem-teljesítési esetek fedezésére. Előre megszabott időközönként független és résztvevői utólagos hatástanulvizsgálatot kell készíteni.

Teljes közösségi egyetértés és az őslakosok védelme

Bármely földterület értékesítése vagy bérbeadása kizárólag az érintett helyi közösségek előzetes tájékoztatásával és szabad akaratukból történő hozzájárulásával valósulhat meg. Elengedhetetlen a közösségek szokásjogainak biztosítása és az őslakosok védelme.

Gazda- és környezetbarát gazdálkodás

Afrikában olyan befektetések és fejlesztések élvezzenek elsőbbséget, amelyek támogatják a kistermelőket és a kisléptékű ökológiai gazdálkodást. A kialakított gazdálkodási rendszernek tiszteletben kell tartania az ökológiai határokat, nem vezethet klímaváltozást elősegítő kibocsátásokhoz, vagy a talaj kimerítéséhez és meg kell előznie a vízkészletek kiapadását. Az ilyen rendszerekben magától értetődően tilos a génmódosított növények és fák használata.

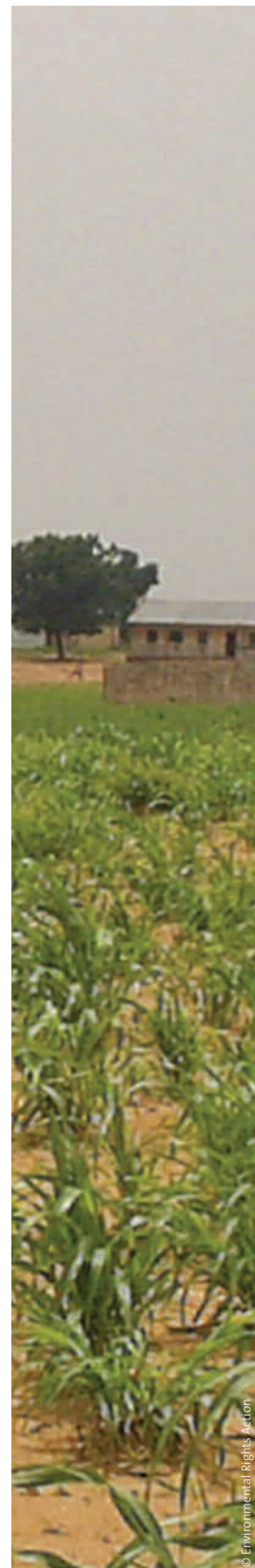
A helyi közösségért folytatott gazdálkodás

A labilis nemzetközi piacok hosszú múltra visszatekintő negatív hatásai miatt, valamint az élelmiszersegélyektől való függőség csökkentése érdekében a földterületek bármilyen újszerű használata a helyi piacok ellátását kell, hogy szolgálja. Egy nemrégiben előterjesztett javaslat értelmében minden földterülettel kapcsolatos üzletkötés jogilag kötelező módon meghatározna, hogy a termesztett növények minimum hány százalékát kell a helyi piacon értékesíteni.

Az élelmiszerhez mindenkinek természet adta joga van, így a mezőgazdasági termékeket nem szabad, hogy áruként kezeljük, melynek elsődleges célja, hogy hasznot hajtson, ahelyett, hogy az emberek szükségleteinek kielégítését szolgáltassa. Határozottan bátorítani és erősíteni kell a családi és kisgazdaságokat a városi és vidéki lakosság eltartása érdekében.

A gazdaságban dolgozók védelme

Megfelelő védelem illeti meg mezőgazdasági bérmunkásokat; alapvető emberi- és munkajogaikat törvénybe kell foglalni és a gyakorlatban is be kell tartatni azokat, a vonatkozó Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) előírásainak megfelelően. Növekvő védelmüknek köszönhetően családjukkal együtt könnyebben tudnának elégséges és megfelelő élelmiszerhez hozzájutni.

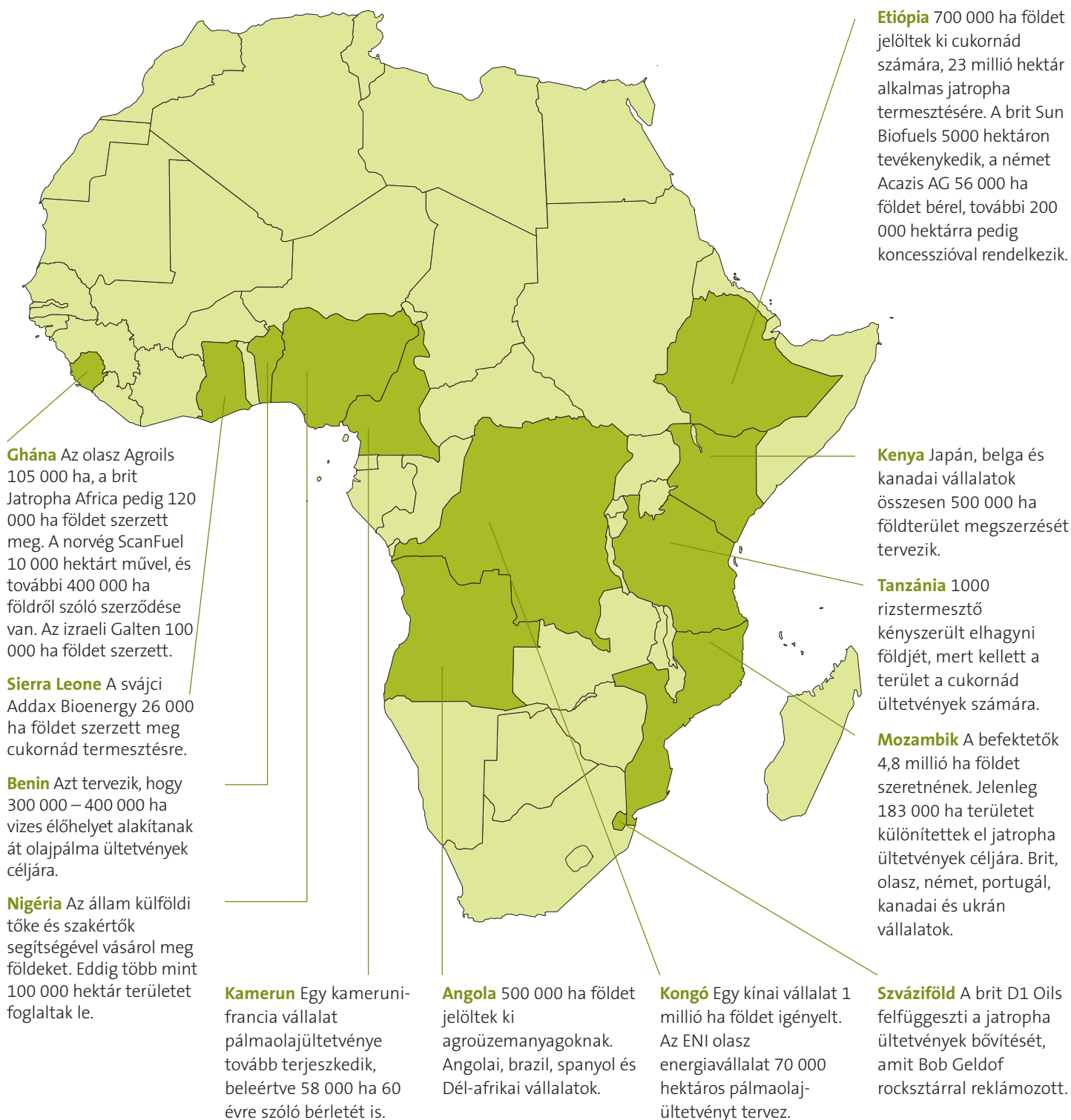

Spare-Kupto hagyományos gazdaság - Gombe, Nigeria.

Területfoglalások példáit bemutató térképek

O

Figure 1. Dokumentált területfoglalások és agroüzemanyag-fejlesztés Afrikában

Bevezetés

1

© Clive Shirley / Greenpeace

Gazdák mutatják a szárazság miatt tönkrement kukorica termést, Nkhana Khoti falu

Bevezetés

1

A területfoglalás egyre gyakrabban kerül a címlapra. Világszerte kormányok, magánvállalatok és befektetési alapok ruháznak be tengerentúli földekbe. A „neokolonializmus” (újragyarmatosítás) egyik formájaként írják le a jelenséget, amely során a gazdagok élelmiszer- és üzemanyagigényeik biztosítása végett vásárolnak fel területeket.

Számos fejlődő országban számoltak be területfoglalásról, Pakisztántól, Indonézián át egészen Ukrajnáig. Franciaországnyi földterületet foglaltak el a fejlődő országokban 2006 óta.¹ Afrikából jelentették a legtöbb esetet, mivel itt a föld aránylag olcsó és néhol könnyen hozzáférhető.

„Az élelmiszerforrások bebiztosítása érdekében, a befektetők méregdrágán vásárolják fel a megművelhető területeket a világ minden táján, különösen Afrikában.”²

A termőföldhöz való hozzáférés mindig is kritikus jelentőséggel bírt, hiszen több milliárd embernek biztosít megélhetést és élelmet. Afrikában a lakosság mintegy 60%-ának a mezőgazdaságtól függ a túlélése.³ Azonban ahogyan a világ lassacskán felocsúdik és tudomást vesz a „tökéletes viharnak” titulált éghajlatváltozásról, a csökkenő olajkészletekről és a növekvő keresletről, a földhasználat egyre vitatottabbá válik.

Az afrikai földek jelentősége

„Az afrikai társadalmak túlnyomó többségének nem csupán gazdasági vagy környezeti szempontból fontos a föld, hanem társadalmi, kulturális és létmeghatározó erőforrásként is. A társadalmi azonosság kialakításában, a vallási élet megszervezésében és a kultúra közvetítésében továbbra is fontos szerepet játszik. A generációk közötti kapcsolatot a föld erőforrásai jelentik, melyen családok, felmenők és közösségek osztoznak és tartanak ellenőrzésük alatt. A földet maga a társadalom szellemisége testesíti meg.”⁴

A területfoglalások az élelmiszerellátás biztonsága miatt keltenek aggodalmat. Olyan élelmiszerimportőr országok, mint Szaúd-Arábia és Dél-Korea mindent megtesznek, hogy biztosítsák a gabonához való hozzáférésüket. Az élelmiszerárak, különösen a gabonaárak 2008-as hirtelen emelkedése következtében több mint 30 fejlődő országban alakult ki élelmiszerválság. Számos helyen lázadások törtek ki, Haitin és Madagaszkáron még a kormányokat is megdöntötték.⁵

Ugyanakkor a földdel kapcsolatos üzletkötések mintegy harmada – az olykor bioüzemanyagnak is nevezett⁶ - agroüzemanyagok előállítására termesztett növényekre vonatkoznak, melyekkel a tengerentúli piacokat látják el, főleg az Európai Uniót (EU) és Kínát. Ez különös aggodalomra ad okot, hiszen az élelmiszerárak növekedésének legfőbb oka az volt, hogy egyre nagyobb arányban használtak fel élelmiszer célú növényeket az agroüzemanyag-gyártásban.⁸

Az üzemanyagként hasznosítható növényeket úgy népszerűsítik, mint az éghajlatváltozás leküzdésének lehetséges eszközeit. Ugyanakkor

sokan aggódnak az élelmiszertermelésre gyakorolt hatásuk miatt, illetve megkérdőjelezik a klímaváltozásra gyakorolt valódi előnyöket. Az EU kötelező célkitűzése értelmében 2020-ra a közlekedésben használt üzemanyag 10 százalékának „megújuló erőforrásból” kell származnia. Ezt a célt valószínűleg agroüzemanyagokkal fogják kielégíteni, garantált piacot biztosítva ezzel a gyártóknak.

Agroüzemanyag vagy bioüzemanyag?

Az „agroüzemanyag” olyan folyékony üzemanyag, melyet olyan élelmiszernövényekből és olajos magvakból nyernek ki, melyeket nagy kiterjedésű, ültetvényeken, ipari körülmények között termesztnek. Az így előállított agroüzemanyagokat benzinnel vagy dízzel összekeverve főként közlekedési célokra hasznosítják. A „bioüzemanyag” kifejezés viszont a helyi biomassa kisléptékű, üzemanyagként való felhasználására utal.

A kőolaj egyre növekvő ára, valamint az energiabiztonságra való törekvés más országokat is arra sarkall, hogy megvizsgálják a helyi felhasználás lehetőségét.

Jelen beszámolóunk az agroüzemanyag célú afrikai területfoglalásokat mutatja be, megvizsgálja azok elterjedtségét és a helyben gyakorolt hatásait. Alapvető kérdéseket vet fel Európa agroüzemanyagpolitikájának befolyásával és az afrikai országok területosztási hajlandóságával kapcsolatban.

Munkánkban számos tanulmányra, sajtójelentésre és helyi kutatásra támaszkodtunk. Ugyanakkor Afrika legnagyobb részéről sajnos nem áll rendelkezésünkre részletes információ a földekkel kapcsolatos üzletekről és birtokviszonyokról, így a kialakult helyzetről majdhogynem lehetetlen teljes képet alkotni. Az Afrika számos országában kialakult politikai helyzet tovább nehezíti a hivatalos információk beszerzését és a nyílt kommunikációt a civil társadalom és a közvélemény számára. Jelen beszámolóunk tehát csupán a helyzet pillanatképe, amely a nyilvánosság számára elérhető információra épül. Nagyobb átláthatóságra és további kutatásra van mielőbbi szükség.

Olajpálma-ültetvények - Kalangala Körzet, Viktória-tó, Uganda

- 1 „Ami a tied az az enyém is”, New Statesman, 2009. október 15. <http://www.newstatesman.com/economy/2009/10/congo-africa-ecological>.
- 2 <http://www.independent.co.uk/news/business/analysis-and-features/land-grab-the-race-for-the-worlds-farmland-1677852.html>.
- 3 <http://www.glt.net/en/newspage/african-union-endorses-framework-and-guidelines-on-land-policy-in-africa.html>.
- 4 <http://www.glt.net/en/newspage/african-union-endorses-framework-and-guidelines-on-land-policy-in-africa.html>.
- 5 <http://www.uni-kassel.de/fb5/frieden/themen/Globalisierung/hunger.html>.
- 6 „Döntéshelyzetben a Világbank”, GRAIN, 2010. május 4. <http://farmlandgrab.org/12717>
- 8 Mitchell, Donald, vezető közgazdász, „Gondolatok a növekvő élelmiszerárakról” Fejlesztési Kilitások Csoportja, Világbank, Washington, 2008. április.

Mi történik valójában?

2

© Daniel Ribeiro

Mi történik valójában?

2

A közvélemény számára elérhető információk korlátozottsága miatt lehetetlen megbecsülni az Afrika-szerte tapasztalható területfoglalások teljes mértékét. Ugyanakkor számtalan olyan beszámoló áll rendelkezésünkre, amely az egész kontinensen előforduló területfoglalásokról számol be, különösen Szubszaharai Afrikában.

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetének (Food and Agriculture Organisation – FAO) 2009-es felmérése öt szubszaharai országban tanulmányozta a területek átrendezését: Etiópiában, Ghánában, Madagaszkáron, Maliban és Szudánban. Dokumentált bizonyítékokra bukkantak, miszerint – csak a több mint ezer hektáros földüzleteket beszámítva – 2,4 millió ha föld cserélt gazdát 2004 óta.⁹ Ezeket a földeket élelmiszer és üzemanyag célú növénytermesztésre szánták; Etiópiában, Madagaszkáron és Ghánában jelentős területeket jelöltek ki üzemanyag-célú növények termesztésére.

A Nemzetközi Élelmezéspolitikai Kutatóintézet (International Food Policy Research Institute – IFPRI) külön tanulmányának becslése szerint 2006 óta 20 millió ha földet értékesítettek, melyből 9 millió ha Afrikában található.¹⁰

Ebből majdnem 5 millió ha földet, ami nagyobb mint Hollandia területe, szánnak agroüzemanyagoknak: többek között jatrophának, olajpálmának és cukorciroknak.¹¹

Mozambiki kormánytisztviselők arról számolnak be, hogy agroüzemanyag befektetők 12 millió hold (4,8 millió ha) föld használatára nyújtottak be kérelmet, amely az ország megművelhető termőföldjeinek majdnem heted részét teszi ki.¹²

Kongó-Brazzavilleben Sassou-Nguesso elnök 10 millió ha termőföldet engedett át dél-afrikai gazdáknak, hogy alapvető élelmiszer-növényeket termeszthessenek exportra anélkül, hogy ebből bármennyi is maradna Kongóban. Továbbá 70 ezer hektáros földet adott át az ENI olasz olajvállalatnak agroüzemanyag gyártására alkalmas olajpálma ültetvények létesítésére, mellyel Afrika utolsó értékes trópusi őserdejét veszélyeztetik.¹³

További agroüzemanyag célú területfoglalások átfogó listája a mellékletben található.

Olajpálma-ültetvények számára letarolt terület a Kalangala Körzetben, Viktória-tó, Uganda

Készítette: Will Baxter, Cojia Foundation

- 9 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009. Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma.
- 10 Headey, D., Malaiyandi, S. és Shenggen, F., 2009. augusztus, A tökéletes viharban navigálva, Gondolatok az élelmiszer, energia és pénzügyi válságról, IFPRI, lásd: <http://www.ifpri.org/publication/navigating-perfect-storm>
- 11 von Braun, J. és Meinzen-Dick, R., April 2009. április Külföldi befektetők "területfoglalása" a fejlődő országokban: kockázatok és lehetőségek, IFPRI.
- 12 WELZ, A.(2009). Az etanol afrikai területfoglalása. <http://www.motherjones.com/environment/2009/03/ethanols-african-landgrab#com>.
- 13 http://www.taz.de/taz/nf/etc/2009_04_18_S13-aus2-01.pdf.

Ki és hogyan érintett?

3

© Greenpeace / Jennifer Heslop

Ouso asszony mutatja az ökológiai gazdálkodás szerint termesztett kukoricát, Suba Körzet, Kenya.

Ki és hogyan érintett?

3

Bizonyítékok támasztják alá, hogy habár elsősorban magánvállalatok állnak az afrikai földüzletek túlnyomó részének a hátterében, különböző nemzetek kormányai is területekhez jutnak, gyakran állami tulajdonú cégeken, illetve magán befektetési vállalatokon keresztül.

Az ilyen területfoglalások számos formát öltenek a helyi helyzettől és jogszabályoktól függően. Habár vannak területek, melyek nyílt adás-vétel során cseréltek gazdát, gyakran inkább hosszú lejáratú bérletről van szó, ami akár 99 évre is szólhat. Számos példát találhatunk bértermesztésre is, amikor a helyi gazdákat szerződtesik egy bizonyos fajta növény, például jatropha termesztésére.

3.1. Az élelmiszerellátás biztonsága

A földek iránt tanúsított hirtelen érdeklődés több okra vezethető vissza, melyek közül az élelmiszerellátás biztonsága, valamint az üzemanyag-ellátás folytonossága iránti aggodalom a két legfontosabb tényező. A 2007-2008 folyamán tapasztalt drasztikus élelmiszerár-növekedés és az ingatag olajárak számos országot az ellátás biztonságának megkérdőjelezésére készítettek. Félelmeiket tovább fokozza, hogy nem tudni, az éghajlatváltozás milyen hatással lesz a mezőgazdaságra az elkövetkezendő években.

Szaúd-Arábia például kezd felhagyni a vízigényes búzatermesztéssel a jövőbeni vízellátás iránti aggodalmak miatt, pedig 2007-ig teljesen önellátó volt e téren.¹⁴ Ehelyett a szaúdi kormány inkább bérbe vesz földeket¹⁵; egy szaúdi mezőgazdasági konzorcium például bejelentette, hogy Etiópiában, Szudánban és Egyiptomban tervez élelmiszer-termelésbe fektetni.¹⁶

3.2. Energiaellátás

Az energiaellátás miatti aggodalom tűnik az agroüzemanyag iránti kereslet fő mozgatórugójának, az EU 2010-es célkitűzésével együtt, mely szerint a közlekedésben használt üzemanyag 10%-a „megújuló” erőforrásból kell, hogy származzon. Ezek az EU által meghatározott célok egyértelműen hozzájárultak egy olyan piac létrejöttéhez, melyet elkerülhetetlenül csak import segítségével lehet ellátni, tekintettel az EU-s földárakra és a szabad földterületek hiányára.

UGANDA3 A Sun Biofuels jatropha ültetvénye Mozambikban

„A folyékony bioüzemanyagok előállítását a mostanában tapasztalható földszerezések fő hajtóereje. Nemzetközi szinten leginkább a kormányok fogyasztási célkitűzései ösztönzik az agroüzemanyagok fellendülését, mivel évtizedekre biztos piacot teremtenek.”

IIED, FAO és IFAD, 2009¹⁷

Míg az élelmiszer célú földberuházások némelyike mögött különböző kormányok és állami tulajdonban lévő vállalatok állnak, az agroüzemanyag célú „területfoglalásokért” többnyire EU-s magánvállalatok a felelősek.

Ez alól Kína az egyetlen kivétel, mivel esetükben az állami tulajdonban lévő vállalatok foglaltak el több mint 2,8 millió hektáryi területet a Kongói Demokratikus Köztársaságban, pálmatermesztés céljából.¹⁸

3.3. Európai vállalatok

Ahogy az a mellékletben is látható, európai vállalatok dominálnak az afrikai agroüzemanyag célú területfelvásárlások esetében. A brit Sun Biofuels Etiópiában (80 ezer ha)¹⁹, Tanzániában (8000 ha) és Mozambikban (5000 ha) is vásárolt területeket jatropha termesztésre²⁰, míg a szintén brit központú CAMS Csoport 45 ezer hektár földet vett Tanzániában, amelyen cukorcirkot termesztenek etanol gyártásához.²¹

„A jövő globális mezőgazdasági piacán Nyugat-Afrika rendkívül versenyképes lehet az alacsony termőföld áraknak és természeti költségeknek, illetve a művelhető trópusi területek intenzív biomassza-növekedési ütemének köszönhetően.”

Bionic Palm Limited²²

Példák mozambiki jatropha projektekre. Sun Biofuels – Manica

A német Flora Eco Power vállalat 77 millió dollárt költött etiópai területek felvásárlására, agroüzemanyagok bértermesztése céljából.²³ Más cégek a termelési folyamat minden szakaszában keresik a piaci lehetőségeket: területek felvásárlására, gazdák szerződésére, magvak és olajok értékesítésére.

„Készen állunk, hogy számos afrikai országban nagy területen, hosszú távú bérletre igen előnyös feltételek mellett megszervezzük a jatropha termesztését. A területek legalább 2 000, de akár 50 ezer hektár vagy még nagyobb méretűek is lehetnek, az országtól és a területek elérhetőségétől függően.”

Greenfueltech²⁴

A legtöbb érintett cég kis- és középvállalkozás, gyakran induló vállalkozás, melyek üzleti lehetőséget látnak az agroüzemanyagokban.

A Gold Star erősen elkötelezett a fenntartható és megújuló energiaforrások, valamint társadalmi felelősségvállalás és az ökológiai normák iránt.

Gold Star Biofuels²⁵

A legtöbb vállalat szívesen hangoztatja üzletvitele környezeti és társadalmi előnyeit, hogy együttműködnek a helyi közösséggel, munkahelyeket teremtenek és segítik fejleszteni a helyi gazdaságot. A Ghánában jatrophát termesztő és 105 ezer hektár föld feletti joggal rendelkező olasz Agroils „a szegénység teljes felszámolását” ígéri azáltal, hogy segít helyi bértermesztőknek megnövelni a termesztett élelmiszer mennyiségét, a jatropha arányának az élelmiszer javára történő korlátozásával, valamint biokomposzt és gazdasági gépek biztosításával.²⁶

4. Génmódosított növények (GMO)

A biotechnológiai vállalatok is hasonló módon szorgalmazzák az afrikai agroüzemanyagokat, melyek új piacot jelentenek potenciális génmódosított (GM) növényfajtáknak.²⁷ A Bill & Melinda Gates Alapítvány eddig 120 millió dollárt fordított afrikai növénynevelésre, ennek egy részét kifejezetten génmódosított növények kifejlesztésére.²⁸

A helyi mezőgazdaságba és különösen az agroüzemanyag célú növényekbe fektetni vágyó vállalatokat a helyi kormányok gyakran tárt karokkal fogadják, mivel olyan külföldi befektetésnek tekintik ezeket, melyek új munkahelyeket teremtenek és potenciálisan infrastruktúra fejlesztők.

Spekulatív és egyéb befektetési alapok szintén szeretnék az itteni területekbe fektetni, mivel Afrika kecsegtet az egyik legmagasabb megtérüléssel.²⁹ Néhány befektető mezőgazdaságra szakosodó spekulatív befektetési alapokat hozott létre, a jelentős megtérülés reményében.³⁰

ESETANULMÁNY - LION BRIDGE VENTURES

Richard Ossei, egy marketing háttérrel rendelkező vállalkozó, 2003-ban indította el a Lion Bridge Ventures nevű start-up céget az Egyesült Királyságban.³¹ A vezérigazgató egy start-up vállalkozásokra szakosodott tanácsadó, Clive Coker³² lett, aki kreatív management szakon szerzett diplomát.³³ A Lion Bridge Ventures volt a ghánai központú Jatropha Africa nevű cég anyavállalata.

A Jatropha Africa olyan jatropha faiskolákat üzemeltet Ghánában, ahol gazdák számára nevelnek magoncokat, melyeket aztán a gazdák tovább termesztenek a vállalat számára, és cserébe osztoznak a profiton. A szerződések 120 ezer hektárnyi területre vonatkoznak. A vállalat egy olyan továbbfejlesztett vetőmagot dobott a piacra, amelyről azt állítják, hogy az ültetéstől számított hét hónapon belül betakarítható.³⁴

A Jatropha Africa „csodanövénynek” tartja a jatrophát, mivel könnyű meghonosítani, jól bírja a szárazságot, rossz minőségű talajon is jól nő, és minimális erőfeszítéssel is bőséges termést hoz.³⁵

A vállalat azt állítja, hogy elkötelezett „az afrikai vidéki közösségekkel való együttműködésben és a helyiek életminőségük javítására tett erőfeszítéseinek segítségével”, valamint hogy mandulafű (*Cyperus esculentus*) termesztők „kapacitás építésének” biztosítása végett projektet hozott létre Ghána egy részén.

A vállalat honlapja szerint a jatropha olaja szén-dioxid semleges és csak olyan területen ültetnek jatrophát, melyet sosem használtak élelmiszer-termelésre, vagy ahol az élelmiszertermelés nem volt eredményes.

A Lion Bridge Ventures 2009 júniusában csődjelrást indított saját maga ellen.

4.1. Exportnövény vagy energiabiztonság?

Szenegál Nemzeti Bioüzemanyag Programot indított el, Nigéria pedig célul tűzte ki, hogy 2020-ra a helyi termesztésből származó agroüzemanyag mértéke legalább 10%-os lesz a közlekedésben. Számos más ország, többek között Mozambik és Ghána is nagy lelkesedéssel fogadta az agroüzemanyagokat. Mozambikban nem számít újdonságnak, hogy agroüzemanyagokkal, különösen jatrophával próbálják csökkenteni az import üzemanyagoknak való kiszolgáltatottság mértékét.³⁶

Energem ültetvény, Dezeve közösség, Bilene kerület, Mozambik

Ki és hogyan érintett?

3

Az energiához való hozzáférés kulcsszerepet játszik Afrika fejlődésében. Afrika vidéki területein a háztartások többségének nincs hozzáférése áramhoz, illetve főzéshez vagy közlekedésre használt üzemanyaghoz. Etiópiában például a háztartások 93%-a környezetszennyező nyílt tüzelésű kályhán főz, melyben tűzifát, faszenet, növényi maradványokat vagy szárított állati trágyát égetnek el. Az ilyen kályhák füstje káros az egészségre, emellett a tüzelőanyag begyűjtése időigényes és kimeríti a természeti erőforrásokat.³⁷

„Az energiafejlesztéssel együtt jár, hogy az emberek lakta településeket át kell helyezni puffer zónák létrehozása érdekében, amely jelentős területi veszteségekhez és a mezőgazdasági közösségek társadalmi feldarabolódásához vezet. Ezek a következmények komolyan veszélyeztethetik néhány ország belső szükségletre történő élelmiszertermelését, mivel termőföldeket vonnak ki termesztés alól. Emellett a külföldi befektetők tülekedése a földekért hasonló célú felhasználás érdekében ökológiai aggályokat is felvet.”³⁸

A helyi országok sokszor azért is fogadják szívesen a külföldi mezőgazdasági befektetést, mert meggyőződésük, hogy munkahelyeket fog teremteni a vidéki területeken, melyet gazdasági fellendülés is kísér. Egy lehetséges exportterménybe való befektetést előnyösnek tartanak a vidéki gazdaságra nézve.⁴⁰

A helyi kormányok tehát tisztában vannak ezen termények exportlehetőségével. Ennek következtében tizenöt afrikai ország, többek között Benin, Szenegál és Mali 2006 júliusában megállapodást írt alá, mellyel megalapították a Pán-afrikai Kőolajmentes Termelők Szövetségét (Pan African Non-Petroleum Producers Association - PANPP), melynek küldetése a bioüzemanyag-termelés népszerűsítése. A szervezetet a “Zöld OPEC”-ként szokták emlegetni.⁴¹

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO) öt országra kiterjedő tanulmánya ugyanakkor megállapította, hogy az ígéretekkel szemben, az Etiópiában, Ghánában, Madagaszkáron és Maliban helyi felhasználási céllal agrouzemanyagokra kijelölt földterületeken termesztett összes terményt külföldi piacokra exportálták.⁴²

Ugyanez a tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a fejlesztők aránylag keveset fizettek az agrouzemanyag-termesztésre szánt földterületek megszerzéséért. Az agrouzemanyag célú területekbe való befektetés az összes földterületbe történő befektetésnek csupán 11%-át tette ki, míg az agrouzemanyag célú termények a teljes bevétel 44%-át tették ki.⁴³

4.2. Olcsó földek

A nemzetközi piaccal összevetve az afrikai termőföld árak sok helyen „nagyon alacsonyok és a föld értéke egyre csak nő, ígéretes befektetésekkel kecsegtetve.”⁴⁴ Ahol a helyi ország is támogató szándékát fejezi ki, igen jutányos feltételek mellett lehet földhöz jutni.

A garantált piacnak, valamint az olcsó földterületeknek és munkaerőnek köszönhetően nem csoda, hogy az európai vállalatok kitűnő üzleti lehetőséget látnak az agrouzemanyagban, amely megmagyarazza a „területfoglalások” hirtelen megnövekedését.

- 14 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma.
- 15 http://www.gulfinthedia.com/index.php?id=486101&news_type=Economy&lang=en
- 16 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma. (38. oldal)
- 17 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma.
- 18 Külföldi befektetők "területfoglalása" a fejlődő országokban, IFPRI, 2009, <http://www.ifpri.org/publication/land-grabbing-foreign-investors-developing-countries>
- 19 Az etiópiai bioüzemanyag fejlesztés állapotának gyors felmérése, MELCA Mahiber, 2008. szeptember.
- 20 <http://www.sunbiofuels.com/projects.html>.
- 21 <http://www.planetark.com/dailynewsstory.cfm/newsid/50310/story.htm>.
- 22 <http://www.slideshare.net/ulev/bionic-palm-plantations-ghana-presentation>
- 23 <http://www.reuters.com/article/marketsNews/idUSLK10422520090320?sp=true>.
- 24 http://www.greenfueltech.net/land_availability.htm.
- 25 <http://www.24-7pressrelease.com/press-release/jatropha-plantings-to-produce-biodiesel-ms-diana-holden-visits-tordzinu-tribe-village-farms-83612.php>.
- 26 http://www.agroils.com/images/downloads/agroils_presentation_nov_08.pdf.
- 27 <http://www.zmag.org/znet/viewArticle/22549>.
- 28 <http://www.eweekurope.co.uk/news/bill-gates-pushes-gm-crops-as-ensure-for-world-hunger-2109>.
- 29 Elragadva, a 2008-as területfoglalás az élelmiszer- és pénzügyi biztonság érdekében, GRAIN tájékoztató, 2008. október
- 30 A nagy területfoglalás: A világ gazdasági területeinek lerohanása veszélyezteti a szegények élelmiszerbiztonságát, Oakland Intézet, 2009. október, www.oaklandinstitute.org/pdfs/LandGrab_final_web.pdf.
- 31 http://younoodle.com/people/richard_ossai.
- 32 http://younoodle.com/people/clive_coker.
- 33 http://younoodle.com/groups/imperial_entrepreneurs/newsletters/meet_your_mentor.
- 34 <http://www.jatrophaafrica.com/sales.html>.
- 35 <http://www.jatrophaafrica.com/investment.html>.
- 36 Swiss Aid beszámoló.
- 37 Hassen, Ephrem, 2008, Fő energiakérdések Etiópiában: Kihívások, lehetséges és az előre vezető út, In: Agrouzemanyagfejlesztés Etiópiában: Retorika, realitás és javaslatok, Forum for Environment (2008), 1-25. oldal
- 38 <http://www.glt.net/en/newspage/afican-union-endorses-framework-and-guidelines-on-land-policy-in-africa.html>.
- 40 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma. (54. oldal)
- 41 <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2006/10/27/AR2006102701105.html>.
- 42 Szudánt a rendelkezésre álló adatok hiányossága miatt nem vették bele a számításokba. Lásd 2.3. táblázat
- 43 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma. (54. oldal)
- 44 Lásd 2.10 ábra, Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma.
- 45 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma. (57. oldal)

A termények

4

© Elena Kalistratova / Dreamstime

A termények

4

A terményekről

Afrikában a cukornádat, a cukorcirkot, a kukoricát és a maniókát élelmiszernek termesztik, melyek egyben az etanolgyártás alapanyagai is.

A pálmaolajat, a szóját, a földimogyorót, a pálmamagot és a jatrophát biodízel előállítására szánják.

Cukornád

A cukornád exportra való termesztése régi hagyomány Afrika számos részén; jelentős iparága van Dél-Afrikában, Mozambikban és Malawiban.⁴⁵ Az Ázsiában őshonos növény szereti a trópusi és szubtrópusi éghajlatot, ahol jelentős a csapadék mennyisége (évi átlag 600 mm). Olyan ültetvényeken termesztik, ahol betakarítás előtt felégetik a területet, sokszor kézi erővel. Brazília a világelső a cukornád termesztésében, és vezető szerepet játszik az etanol célú cukornád-feldolgozás területén is.

Cukorcirok

Az Afrikában őshonos cukorcirkot élelmiszerként termesztik. Mind szemes termése, mind a szárban található cukros szirup ehető. A cukorcirok szereti a száraz, meleg éghajlatot és nem igényel öntözést sem. Magas cukortartalmú szára etanol előállítására is felhasználható.⁴⁶

Kukorica

A kukorica Nigéria egyik legfontosabb élelmiszernövénye, amely a mezőgazdasági földterületek 60%-át teszi ki.⁴⁷ Hagyományosan más növényekkel együtt termesztik köztes vetéssel. A szemtermést élelmiszerként és állati takarmányként is felhasználják. Az Egyesült Államokban és Latin-Amerikában az etanol előállításának egyik alapanyaga, míg Nigéria egyes részein az ilyen jellegű felhasználást jelenleg fontolgatják.⁴⁸

Ricinus

A ricinusolajban gazdag növény Kelet-Afrikában őshonos és a trópusi területek nagy részén megtalálható. Etiópiában előszeretettel termesztik. A növény babnak is nevezett magjának, melyet egy mérgező ricin burok vesz körül, magas az olajtartalma. Az olajt világszerte használják az orvoslás területén, azonban biodízel előállítására is alkalmas.⁴⁹

Manióka

A manióka egy keményítőben gazdag gumós növény, mely 600 millió ember alapvető élelmiszere Afrika, Ázsia és Latin-Amerika szerte. Még szegényes talajon is jó termést hoz; magas keményítőtartalma pedig alkalmassá teszi etanol előállítására. A manióka génmódosított fajtáival kapcsolatosan jelenleg is folynak kutatások, melyeket a nigériai kormány és a Shell finanszíroz.⁵⁰

Olajpálma

Az olajpálma Nyugat-Afrikában őshonos. Terméséből és magvaiból étolaj préselhető, mely biodízel előállítására is alkalmas. A pálmaolaj a leggyakoribb főzéshez használt olajfajta és számos élelmiszeripari

termékben, valamint szappanokban és állati takarmányban is megtalálható. A trópusi körülmények között ültetvényeken termelt olajpálma a tőzeges talajt kedveli.

Jatropha

A többi alapanyaggal ellentétben a jatropha nem élelmiszerforrás, ezért különösen alkalmasnak tűnik agroüzemanyag előállításra. Éppen ezért a támogatói által leggyakrabban felhozott érv, hogy nem verseng az élelmiszer célú növényekkel, és nem járul hozzá az élelmiszerhiányhoz. Rossz minőségű földeken és aránylag száraz éghajlaton is megél, ezért különösen alkalmas az aszályra hajlamos területeken való termesztésre. Tanulmányok során azonban bizonyosságot nyert, hogy a jatrophanak a korai szakaszban igenis szüksége van öntözésre, illetve, hogy termékenyebb talajon magasabb a terméshozama.⁵¹

Szójababot, édesburgonyát, mogyorót, búzát, kukoricát, cirkot és korpát szintén természetesen energia-előállítás céljából az afrikai országokban.

Jatropha curcas.

45 http://www.oxfam.org.uk/resources/policy/trade/downloads/bp27_sugar.pdf.

46 http://www.enn.com/top_stories/article/36161.

47 <http://www.agr.hr/jcea/issues/jcea7-3/pdf/jcea73-9.pdf>.

48 Lásd Kaduna State javaslatait.

49 http://www.castoroil.in/uses/fuel/castor_oil_fuel.html.

50 A génmódosított manióka, az afrikai élelmiszerállóság fenyegetője, Föld Barátai, Tények Afrikáról, 2006. augusztus

51 Jatropha: a csodanövény? Tapasztalatok Szváziföldről, Föld Barátai, 2009. május

© Greenpeace / Ian Joseph Stock

Egy munkás olajpálma termést lapátol, Kongói Demokratikus Köztársaság.

Hatások

5.1. Beváltják-e az agroüzemanyagok a hozzájuk fűzött reményeket?

Az Afrikában agroüzemanyagokat népszerűsítő vállalatok és kormányok helyi természetből származó üzemanyagokat, munkahelyeket és gazdasági fejlődést ígérnek. Mi azonban a valóság?

Számos alapvető kérdést vetettek már fel az agroüzemanyag célú növények termesztése és az agroüzemanyag-előállítás előnyeivel kapcsolatban. Valóban csökkentik az agroüzemanyagok a kibocsátást, ha teljes életciklusukat figyelembe vesszük? Az agroüzemanyag előállítására használt növényeknek valóban az ígért terméshozamuk van? Biztos, hogy az agroüzemanyag célú növénytermesztés a legmegfelelőbb módja a földterületek használatának? Ténylegesen hozzájárulnak a vidéki közösségek fenntartható fejlődéséhez?

„Mi fog történni hosszútávon, ha átengedik más országoknak és külföldi befektetőknek a termőföldjeik feletti irányítást?”

GRAIN 2008⁵²

Ezen alapvető kérdéseken túl, az intenzív agroüzemanyag célú növények gyors terjedése más kérdéseket is felvet, mint például az olyan helyi közösségekre gyakorolt hatás, akiknek a megélhetése az adott területekhez való hozzáféréstől függ, valamint a környezetre, a vízellátásra, a munkahelyekre és a helyi gazdaságra gyakorolt hatás.

5.2. Nem csökken az üvegházhatású gázok kibocsátása

Az, hogy az agroüzemanyag célú növények milyen mértékben csökkentik az üvegházhatású gázok kibocsátását, számos tényezőtől függ: az adott növény tulajdonságaitól, a termésátlagtól, az üzemanyag elszállításra és előállítására fordított energia mennyiségétől, továbbá attól, hogy termesztésük eredményezett-e másutt földhasználat-változást, és hogy mindez okozott-e üvegházhatású gáz kibocsátást.

Tanulmányok kimutatták, hogy némely agroüzemanyag célú növény esetében a termesztés és az üzemanyag előállítása több üvegházhatású gáz kibocsátását eredményezi, mint ugyanannyi mennyiségű fosszilis üzemanyag felhasználása.⁵³

A földhasználat-változásnak – mint például az erdők kiirtásának, egy tőzegláp lecsapolásának, vagy egy korábbi legelő felszántásának és bevetésének – még komolyabb hatásai lehetnek. Néhány felmérés becslése szerint, abban az esetben, ha kiirtanak egy erdőt olajpálma termesztése céljából, akár 150 évbe is beletelhet mire a pálmaolaj betakarításából származó széndioxid megtakarítás eléri az erdő kiirtása során kibocsátott mennyiséget.⁵⁴

5.3. A földhöz és vízhez való hozzáférés elvesztése

Széles körben elterjedt az a tévhit, hogy az afrikai országok bővelkednek a szabadon megművelhető földterületekben. Kutatások szerint kb. 807 millió hektár megművelhető földterület található Afrikában, melynek kevesebb mint az egynegyedét hasznosítják. Mivel azonban az afrikai gazdák gyakran vetésforgóban váltogatják a legelőket és a megművelt területeket, olyankor parlagon hagyva azokat, valószínű, hogy ennél lényegesen nagyobb területek vannak tényleges használatban.⁵⁵ Ugyanakkor előfordulhat, hogy egy kívülálló úgy látja, hogy egy adott területen nem folyik semmilyen gazdálkodás, pedig az a helyi közösségek életében fontos szerepet tölthet be, például közös legelőként vagy tűzifagyűjtő helyként, melyeken akár egy közösség túlélése is múlhat.

A FAO országonkénti tanulmányai valóban azt mutatják, hogy vidéken a legtöbb földterület valaki használatában vagy birtokában áll, attól függetlenül, hogy hivatalosan minek is minősítik.

„Még ha néhány országban látszólag bőségesen áll is rendelkezésre földterület, ezen állításokat óvatosan kell kezelni. Számos esetben a földterület már valaki használatában vagy birtokában áll – ugyanakkor a létező földhasználat vagy földtulajdon nincs bejegyezve, mivel a területek használóinak nincsen hozzáférésük a földhivatalokhoz, a törvényekhez és az intézményekhez.”

IIED, FAO és IFAD, 2009⁵⁶ (Eredeti kiemelés)

Még fontosabb szempont, hogy az elérhető termőföldnek vízellátása is legyen. Annak ellenére, hogy feltevések szerint az agroüzemanyag előállítása céljából termesztett növények, például a jatropha és a cukorcirok, rossz minőségű földeken is termesztethető, az agroüzemanyag termesztése céljából történő „területfoglalások” nagy része korábban mezőgazdasági termelésre használt területeken zajlik.

A Bioshape jatropha gazdasága a tanzániai Kiliban

„A Jatropha Africa rossz minőségű földeket hasznosít. Nem szorítjuk ki az élelmiszer célú mezőgazdaságot. Hosszú távú részesedési megállapodásaink vannak azon falvak lakóival, ahová kiterjesztjük jatropha termesztési tevékenységünket.”

www.jatrophaafrica.com

Fejlesztési hivatalok arról számoltak be, hogy Ghánában a jatropha elterjedése kiszorítja földjeikről a kisebb termelőket, különösen a női gazdákat. Értékes élelmiszerforrást jelentő fákat, például karitéfákat vagy dawadawa fákat irtottak ki, hogy helyet csináljanak az ültetvényeknek. A ghánai lakosságnak majdnem a fele a földeken dolgozik, ahol főleg helyi fogyasztásra természetesen élelmiszereket.⁵⁷

A nemzeti földterületek nagyságához mérten aránylag kicsinek tűnő területek kiosztása is nagy jelentőségű lehet, amennyiben éppen a korlátozott mennyiségben elérhető értékes (termékenyebb, jobban öntözhető vagy a piac számára könnyebben hozzáférhető) földeket is magába foglalja.

IIED, FAO és IFAD, 2009⁵⁸

Nigériában számos közösségre kitelepítés vár, miután a Nigériai Nemzeti Olajipari Társaság (NNPC) 200 km² területet foglalt el etanol célú cukornádtermesztés végett. A területet eddig kistermelők használták élelmiszertermesztésre.⁵⁹ Mivel Nigériában a földek tulajdonosa a kormány, a helyi közösségeknek nem lehet beleszólásuk a területek felhasználásába.

Tanzániában 2009-ben több ezer rizs- és kukoricatermesztő gazda kényszerült földjének elhagyására, illetve kitelepítéssel fenyegették meg őket, hogy cukornádültetvényeket hozhassanak létre az ország számos területén. Több mint ezer rizstermesztő gazdának kellett 2009-ben elhagynia földjét az Usangu-medencében, amely heves vitákat váltott ki. Közel ugyanennyi embernek kellett a kilakoltatással szembenéznie a Wami-medencében is, egy oda tervezett ültetvény miatt.⁶⁰ Az EU energiaügyi támogatásai, valamint az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok segélyprogramjai által támogatott európai vállalatok állnak számos fejlesztés mögött.⁶¹ Jatropha- és napraforgó-ültetvényekre is tettek javaslatot. A gazdák ellenállása arra készítette a tanzániai kormányt, hogy újragondolja az agroüzemanyagokhoz való hozzáállását.⁶²

M'Boundi közelében élő kongói falusiak

A mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas területek mítosza

A jatropha egyik állítólagos előnye, hogy „mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas területeken” is megterem, így nem verseng termőföldért az élelmiszerekkel. Ennek értelmében több hektárnyi elérhető rossz minőségű terület áll rendelkezésre, melyet bármikor be lehet vetni jatrophával vagy egyéb agroüzemanyag előállítására alkalmas növényvel. A valóság azonban az, hogy a földeket gyakran azért minősítik „művelésre alkalmatlan területnek”, mert nem magántulajdonban áll. Lehet közösségi föld, melyet legeltetésre, élelmiszertermesztésre vagy gyógynövények gyűjtésére használnak. Ugyanakkor lehetnek lápok, ingoványok vagy hegyvidéki területek is.⁶³ Mivel a közösségek ritkán birtokolják a közösen használt földek tulajdonjogát, nehezen tudják megakadályozni azok értékesítését.

5.4. Tulajdonjog igazolása?

A föld tulajdonjogának tisztázása összetett és sok vitával járó kérdés lehet, különösen olyan országokban ahol a földek nincsenek hivatalosan nyilvántartva. Néhány országban, például Mozambikban, minden föld az állam tulajdona, melyet külföldi befektetők csak bérbe vehetnek. A legtöbb országban pedig különböző állami szervekkel szükséges egyeztetni mielőtt egy földdel kapcsolatos üzletet megkötnek.

Egyes országokban a közösség idős tagjainak kéri ki a véleményét a földek adásvételekor. Az ilyen egyeztetések hitelességét azonban megkérdőjelezzik az olyan esetekről szóló beszámolók, hogy akaratuk ellenére vagy pénzért cserébe, a nagyobb közösség bevonása nélkül adták engedélyüket a föld eladására.⁶⁴

Más esetben pedig a helyi közösség egyezik bele a föld tulajdonának átruházásába a vállalat által tett ígéretért cserébe, melyek szerint fejleszteni fogják a környéken található létesítményeket. Az ilyen ígéretet nem minden esetben tartják be, ami a helyi közösségek nehezítéséhez vezet.⁶⁵

Olyan esetekről is készültek beszámolók, amikor egy adott földterületet több embernek is odaígértek, mivel nem volt tisztázott, hogy kinek van joga a terület használatáról rendelkezni.⁶⁶

Hatások

Ghánai gazdák földjét veszik el jatroháért

A norvég BioFuel Africa azt állítja, hogy betakarították az első kereskedelmi célú biodízel jatropha termést Észak-Ghánában.⁶⁷ A vállalat 2008-ban szerzett meg több mint 38 ezer hektár földet⁶⁸ és célul tűzte ki „a világ legnagyobb jatrophaültetvényének létrehozását”.⁶⁹

Azonban az BioFuel Africa által megszerzett földek egy részét korábban hét különböző település gazdái használták, akik a helyi főnöktől bérelték a földeket rizs és kukorica termesztés céljából. Az egyik gazda beszámolója szerint először akkor értesült a tulajdonjog megváltozásáról, amikor egyik nap a földjére érve más embereket talált ott.⁷⁰

A földet az a helyi főnök adta el, aki analfabéta és állítólag a hüvelyk-ujjának lenyomatával „írta alá” a szerződést.⁷¹ Az adásvételt később jogilag érvénytelenítették.

A tervezett ültetvény erdős részét sajnos kiirtották mielőtt a helyi aktivisták közbe tudtak volna lépni. Kb. 2600 hektárnyi területet taroltak le gépek segítségével, tönkretéve a helyi környezetet, hogy helyet csináljanak a jatrophanak.⁷²

BioFuel Africa hitvallása: „elvünk, hogy csak akkor lehet egy termelés fenntartható, ha alacsony költségekkel jár, állandó megtérülést hoz és hozzájárul a helyben dolgozók és a közösségek életének javulásához”.⁷³

A legfőbb kérdés nem az, hogy ki a föld hivatalos tulajdonosa, hanem hogy kinek a megélhetése függ az adott földterülettől. Sajnos azok jogait, akik megélhetésüket a földnek köszönhetik, a „területfoglalások” alkalmával gyakran figyelmen kívül hagyják.

„A jelen tanulmányban rögzített területváltások mértékének következtében sokak veszíthetik el földjeiket. Mivel Afrikában a vidéki lakosság megélhetése és élelmiszerellátásának biztonsága kritikus mértékben függ a földektől, a területek elvesztése minden valószínűség szerint jelentős negatív hatással lesz a helyi emberekre nézve.”

IIED, FAO és IFAD, 2009⁷⁴

5.5. Az élelmiszerárak növekedése

A földekért és az alapvető élelmiszernövényekért - mint például a manióka vagy a cukorcirok - folytatott versengés várhatóan az élelmiszerek és földterületek árának növekedését fogják eredményezni. Ghánai kistermelők aggodalmukat fejezték ki, hogy nem fogják tudni finanszírozni földjeik művelését, vagy élelmiszert vásárolni a családjuknak.⁷⁵

Egy, a Világbank részére készült tanulmány megerősítette, hogy bizonyos növények agroüzemanyag célú felhasználása jelentős mértékben hozzájárult az élelmiszerárak növekedéséhez.⁷⁶

A termőföldekért folytatott versengés alapvető kérdéseket vet fel az élelmiszer-önrendelkezéssel és a kormányok prioritásaival kapcsolatban. Helyes-e, hogy élelmiszersegélyektől függő országok, mint például Kenya vagy Etiópia, eladják termőföldjeiket a befektetőknek üzemanyag előállítására alkalmas növények termesztése céljából?

Élelmiszerellátás problémái és éhezés Afrikában

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) szerint 307 millió ember éhezik Afrikában, többségük (265 millióan) a Szubzaharai Afrika területén.⁷⁷

Huszonegy afrikai ország esetében beszélnek „válságról”, melyek közül négy ország – Kenya, Lesotho, Szváziföld és Zimbabwe – élelmiszertermelése, illetve élelmiszerellátottsága “kivételesen szűkösenk” mondható.⁷⁸

Etiópia az egyik „válságban” lévő ország, ahol a lakosság 46%-a „alultápláltnak” minősül. Az ENSZ Világélelmezési Programja szerint 5,2 millió etiópai életére van hatással az aszály.⁷⁹ Vannak területek, ahol az idei az ötödik olyan év, amikor a szárazság termés kiesést okozott.⁸⁰

5.6. Korlátozott munkalehetőségek

Az új munkahelyek ígérete kecsesgöngyön hangzik mind a kormányok, mind a helyi közösségek számára, különösen vidéken és főként olyan területeken, ahol a lakosság többségének túlélése az önálló gazdálkodástól függ. A munkahelyek pénzt is hoznak egy-egy területre, ami lehetővé teszi a helyi gazdaságok fejlődését.

„Hisszük, hogy Ghánában a nagyléptékű mezőgazdasági projektek fenntartható fejlődése lüktető vidéki gazdaságok kialakulását fogja eredményezni, és megszünteti a városokba történő vándorlást.”

Smart Oil Ghana⁸¹

A munkahelyekre tett ígérek azonban nem mindig válnak valóra. Valójában a legtöbb agroüzemanyagnak termesztett növény igen kevés munkaerőt igényel. Rövid távú munkákról lehet szó a terület megtisztításához és az ültetvény előkészítéséhez, valamint a betakarítás idején; hosszú távú munkából azonban kevés juthat a helyi közösségeknek.⁸²

Tanulmányok szerint minden 100 hektárnyi földre, melyen agroüzem-anyag célú növényt termesztnek, egy állandó munkahely jut, ezen belül is leginkább a feldolgozás, semmint a termelés területén.⁸³ A foglalkoztatottság még alacsonyabb a gépesített gazdálkodást alkalmazó területeken. A nádcukor iparágban egy kombájn 100 ember munkáját tudja elvégezni.⁸⁴

„A gazdákat a rövid távú pénzkereseti lehetőség előnye vonzza az agroüzemanyag célú növények ültetvényeinek előkészítésekor. Ugyanakkor, ha egy munkahely hosszú távon nem fenntartható, a gazdák a korábbinál még jobban elszegényedhetnek.”

Forum for Environment, 2008⁸⁵

Még azokon a helyeken is, ahol sikerül munkahelyeket teremteni, bebizonyosodott, hogy a keresetek annyira alacsonyak, hogy a munkavállalók nem jártak jobban a foglalkoztatottsággal. Mozambikban a brit központú Energem Biofuels 60 ezer hektár olyan földterületnek a tulajdonjogát szerezte meg, amely korábban a közösség által megművelt terület és legelő volt. Most jatrophát termesztnek rajta és több mint 250 embernek adnak munkát.⁸⁶ Még ha a munkavállalók meg is kapják a minimálbért, valamelyest javult az életszínvonaluk – valójában jónéhányan kevesebb bevételhez jutnak, mint amennyit egy jó szezonban földműveléssel keresnének.⁸⁷

Néhány esetben a külföldi vállalatok visszaéltek a munkavállalókat védő helyi jogszabályokkal. Mozambikban a Sun Biofuels 430 embert foglalkoztat a jatropha ültetvényeken, állítólag heti 45 órában, ami meghaladja a törvény által előírt maximum munkaórák számát.⁸⁸

Energem munkások, Dzeve közösség, Bilene kerület, Mozambik

Kulcsfontosságú az a kérdés, hogy milyen mértékben tartathatók be a törvény előtt a befektetésre, munkahelyekre és infrastruktúrára vonatkozóan tett ígérek, hasonló módon a kormányok elkötelezettsége a termőföldekhez való hozzáférés biztosítására.

IIED, FAO és IFAD, 2009¹⁰³

5.7. Hiú remények: bértermesztési programok és szerződéses gazdálkodás

Néhány európai vállalat bértermesztési programoktól függ az agroüzemanyag előállításához szükséges alapanyagok előteremtésében, különösen a jatropha esetében. A gazdák olyan szerződéseket kötnek, melyek feljogosítják a vállalatokat a betakarításra, és aminek fejében vetőmagot, illetve az adott növényre vonatkozó termesztési tanácsokat kaphatnak.

A jatropha termesztésére vállalkozó gazdákra több évnyi befektetés vár, az eredeti vetőmag minőségétől is függően, mielőtt betakaríthatnák a terményt. A vállalatoknak eladható termés hiányában nem számíthatnak bevételre. Olyan területeken, ahol az élelmiszer-növényeket jatrophára cserélték, a gazdák élelemforrás nélkül maradhatnak, ráadásul bevételkiesésük miatt máshonnan sem tudnak élelmiszert vásárolni.

„A jatropha csodanövény magva 37%-os olajtartalommal bír. Üzemanyagként az olaj tiszta, füstmentes lánggal ég. Az olajból (észterésítés útján) biodízel állítanak elő, melyet egyre gyakrabban alkalmaznak üzemanyagként a közlekedési- és energiavállalatok.”

Jatropha Africa⁹⁰

A mozambiki União Nacional de Camponeses (UNAC) jatropha-termesztő gazdái lassú növekedési ütemről, alacsony terméshozamról és kártevők okozta problémákról számoltak be.⁹¹

Jatropha kártevők, Moamba kerület, Mozambik

Hatások

A mozambiki kormány tanulmánya szerint számos önellátásra termelő gazda, aki jatrophára váltott, egy év után felhagyott vele, a növény termesztése során tapasztalt nehézségek miatt, néhány esetben pedig azért, mert nem volt idejük mind a jatrophát, mind az élelmisznövényüket gondozni. Sokan jó minőségű, termékeny talajba ültették a jatrophát. Mozambik egyike a világ legszegényebb országainak, ahol a háztartások egyharmada állandó éhezéssel küzd.⁹²

Szváziföldi gazdák amiatt panaszkodtak, hogy az ígéretek ellenére, miszerint a jatropha víz nélkül is megnő, rá kellett döbbenniük, hogy a magoncok rendszeres öntözést igényelnek. Mivel Svváziföldön korlátozottak a vízkészletek, számos gazda küzd azért, hogy szükségleteihez elegendő vize legyen.⁹³

Kártevőkkel kapcsolatban is merültek fel gondok. Mivel a növényt csak nemrég kezdték el mezőgazdasági céllal termesztetni, a kormánynak nincs tapasztalata arra vonatkozóan, hogy a gazdák miként szabadulhatnak meg a kártevőktől. A növényvédőszer beszerzése további költségeket jelent, ami néhány gazdát arra kényszerített, hogy magára hagyja ültetvényét. A betakarított magvakat minél gyorsabban fel kell dolgozni, hogy a lehető legtöbb olajat nyerhessék ki belőle; sok gazdának azonban nincs a közelében feldolgozóüzem. A mozambiki tanulmányban résztvevő gazdák arról számoltak be, hogy a jatrophamagvaknak nincs valódi piacuk, és hogy nem voltak tudatában annak, hogy a kinyert olaj minősége milyen gyorsan romlik.⁹⁴

Szakértők valóban úgy tartják, hogy a jatrophanak akkor lesz optimális a terméshozama, ha precízen szabályozott körülmények között termesztik.⁹⁵

„A jatropha engem a gyapotra emlékeztet. Sok évvel ezelőtt, amikor a Dunavnt idejött, azt ígérte, hogy ha gyapotot termesztünk, jól megfizet minket érte. Abbahagytuk a kukoricatermesztést, hogy a gyapotból éljünk. Amikor viszont a termést el kellett adni, nagyon keveset fizettek érte. Éhezünk, mert felhagytunk a hagyományos kukoricatermesztéssel.”

Josam Ndaabona, kistermelő, Zambia.⁹⁶

5.8. A környezeti tönkretétele

Az óriási területek agroüzemanyag célú felhasználása számos, a környezetre káros hatással jár: többek között erdőirtással, élőhelyek elvesztésével, nem megfelelő földművelési módszerek okozta talajdegradációval, növényvédőszeres és műtrágyák okozta vízszennyezéssel, valamint a vízkészletek kimerítésével (lásd lent).

„Az intenzív mezőgazdasági módszerek bevezetése veszélyezteti a biodiverzitást, a szénraktárakat, valamint a föld és víz erőforrásait. Az erdők és legelők monokultúrák termesztésére való átállítása, erősen hozzájárul a agrobiodiverzitás a növény és állatvilág sokszínűségének valamint a földfelszíni és földalatti szénraktárak csökkenéséhez.”

IFPRI 2009. április ⁹⁷

A Kongó-medencében egyre terjeszkedő olajpálma-ültetvények váltják fel az őshonos erdőket, tovább súlyosbítva a Kamerunban tapasztalható erdőirtásokat.⁹⁸ A kameruni kormány már az 1960-as évek óta támogatja a pálmaolaj-fejlesztést olyan állami tulajdonban lévő vállalatokon keresztül, mint a SOCAPALM és a CDC. A SOCAPALM, melyet már részben privatizáltak, 2009 januárjában nagyszabású terjeszkedési programot jelentett be.⁹⁹

A Kongó-medence erdeje a világon a második legnagyobb kiterjedésű az amazonasi esőerdő után, ezáltal igen nagy széntároló is. Számos közösség megélhetése az erdőtől függ, itt vadásznak és a mindennapi élethez szükséges számos termést is az erdőből szerzik be.

A benini kormány 300-400 ezer hektár lóp átalakítását javasolta az ország déli részén olajpálma termesztése céljából. Az olajpálma ugyan őshonos a lópvidéken, azonban az olajpálma-ültetvények a földterületek lecsapolását és a gazdag biodiverzitás elvesztését eredményeznék.¹⁰⁰

A nigériai Gombe területére tervezett óriási cukornád-ültetvény kapcsán aggodalmak merültek fel a növényvédőszeres használatára és a környező gazdaságokra gyakorolt hatásuk miatt.¹⁰¹

Sivatagosodás: korábban itt keleti kittedtségű, alacsony fekvésű termőföld volt, Svváziföld.

ESETANULMÁNY: Veszélyben az etiópai elefántok

Az etiópai Babile Elefántrezervátum az egyik legfontosabb afrikai elefánt populációnak ad otthont Északkelet-Afrikában, Afrika szarvának területén. Az afrikai elefánt veszélyeztetett faj. Feketesörényes oroszlánok (Etiópia nemzeti jelképe), leopárdok, páviánok, fekete-fehér kolobusz majmok is megtalálhatóak a rezervátumban, melyet globális jelentőségű madárlelőhelyként is számon tartanak.

Becslések szerint 300 elefánt él a hatalmas területre kiterjedő rezervátumban. Az egyre növekvő helyi lakosság az utóbbi években betolakodott a rezervátumba, további művelhető földeket keresve.

Mivel az etiópai kormány az ország fejlődése érdekében fontosnak tartja az energiafejlesztést, lelkes támogatója a bioüzemanyagoknak mind üzemanyagforrásként, mind exportbevételi forrásként. Még egy bioüzemanyag stratégiát is nyilvánosságra hoztak, amely 700 ezer hektár területet jelöl ki cukornád termesztésére, illetve további 23 millió hektár területet, amely alkalmas jatropha és ricinus ültetvényeknek.¹⁰²

Egy új "gazda" érkezett 2007 márciusában a Babile rezervátumba. A német Flora Ecopower agroüzemanyagokat gyárt és 10 ezer hektár földhöz kapott hozzáférést ricinus termesztése céljából. A terület majdnem teljes egésze a rezervátum határain belülre esett, és magába foglalta az elefántok által használt táplálkozási területeket is. A természetvédelmi hatóságot nem értesítették, hogy a területet átadták a vállalatnak. A Flora Ecopower elkezdte traktorokkal irtani a területet, és három napba is beletelt mire az etióp természetvédelmi hatóság emberei közbe tudtak avatkozni. Az ezt követő tárgyalások eredményeként a Flora Ecopower ígéretet tett, hogy nem terjeszkedik tovább a rezervátum területén belül.¹⁰³

A munka megkezdése után elvégzett környezeti hatásvizsgálat kimutatta, hogy a ricinusültetvény megsértette az elefántok élőhelyét. Rávilágított arra is, hogy az ültetvény csökkentette a helyi gazdák által használt legelők területét, ami azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a gazdák így a rezervátumon belül fogják állataikat legeltetni.

A kormány közbeavatkozását követően további, az elefántok által is használt területet csatoltak a rezervátumhoz, kompenzáció gyanánt.

5.9. Víziány és a vízkészletek kimerítése

Néhány agroüzemanyag célú növény, mint például a cukornád, öntözést igényel, így csak olyan területen termeszthető, ahol megfelelő a vízellátás. Más növényeknek, mint például a jatrophanak is szüksége van vízre, különösen a növekedés kezdeti szakaszában, még ha állítólag száraz körülmények között is termeszthető.

A bioüzemanyag célú növényeket a „bolygó egyik legszomjasabb terményeiként” jellemezték, az üzemanyag előállításához szükséges víz mennyisége miatt. Egy liter biodízel előállításához szükséges szója termesztéséhez 9100 liter vízre van szükség. Egy liter kukoricából előállított etanolhoz 4000 liter víz kell¹⁰⁴, egy liter cukornádból előállított etanolhoz pedig szintén akár 4000 liter víz is szükséges lehet.¹⁰⁵

„A külföldi befektetők tulajdonában álló földterületek öntözése más környékbeli felhasználóktól vagy természetes folyamatoktól vonja el a vizet. A növényvédőszeres intenzív használata pedig tovább rontja a talajvíz és a felszíni vízfolyások minőségét.”

IFPRI, 2009. április¹⁰⁶

Afrika bizonyos részein már így is túlterheltek a vízkészletek. A visszatérő aszály eredményeként minden tizedik kenyai élelmiszer-segélyre szorul.¹⁰⁷ Számos marhapásztornak fel kellett hagynia foglalkozásával, alternatív megélhetést keresve.¹⁰⁸ Ugyanakkor a kenyai kormány üzletet kötött Qatarral, hogy a Tana folyó delta-vidékén élelmiszert termesszenek; mindezt annak ellenére, hogy itt állattenyésztők élnek, akik közösségi legelőként használják a területet.¹⁰⁹ A bíróságnak egyszer már sikerült megakadályozni a cukornád termesztésére vonatkozó terveket.¹¹⁰

Az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC) szerint Afrika egyes részei még szárazabbá válhatnak: az éghajlatváltozásnak köszönhetően kevesebb csapadék várható. A „száraznak” minősített afrikai területek nagysága akár 90 millió hektárral is növekedhet. A víziány hatással lesz a terméshozamra, és bizonyos területeken lehetetlenné teszi az állattenyésztést.¹¹¹

MoçamGalp ültetvény Mozambikban

Hatások

Afrika legértékesebb erőforrásait, biodiverzitását, földjeit és népeit szipolyozzák ki azért, hogy üzemanyagot exportáljanak az energia-éhes országokba, többek között az Európai Unióba, az Egyesült Államokba, Kínába és Indiába.

African Biodiversity Network¹²²

5.10. Génmódosított agroüzemanyagok?

A termés hozam növelésének kényszerét, különösen a nehéz termelési körülmények között, a biotechnológiai iparág olyan lehetőségként fogja fel, amely lehetővé teszi számukra génmódosított fajták bevezetését az agroüzemanyagok terén is.

Afrika idáig ellenállt a génmódosított élelmiszer növények bevezetésére tett kísérleteknek – csupán három afrikai országban természetesebb kereskedelmi mennyiségben.¹¹³ A biotechnológiai vállalatok azonban potenciális új piacot látnak az agroüzemanyag célú növénytermesztésben, ezért számos cég investál a kutatásokba.

Az Egyesült Államokban a Pennsylvania Állami Egyetem kutatói a jatropha továbbfejlesztett fajtáit vizsgálják, beleértve a génmódosított jatrophát.¹¹⁴ Továbbá a Gates Alapítvány is szorgalmazza a biotechnológiai megoldásokat az afrikai mezőgazdaság számára.¹¹⁵ A Shell pedig a génmódosított manióka kutatásában vesz részt.

A biotechnológiai iparág szívesen tetszeleg a klímaváltozás leküzdésére irányuló megoldás részesének szerepében, és óriási lehetőséget lát az afrikai piacon.

5.11. Terhelő bizonyíték?

Az agroüzemanyag-termelés hatásaival kapcsolatos aggodalmak miatt sokan szólnak fel és intenek óvatosságra a fejlesztésekkel kapcsolatban.

Az ENSZ Környezetvédelmi Programjának tanulmánya figyelmeztet, hogy a gabonaföldek terjeszkedése a „magas értékű természetes ökoszisztémák” létét veszélyezteti.

Következtetése szerint a „globális erőforrások nem teszik lehetővé a fosszilis energiaforrásokról a biomasszára való egyszerű áttérést a jelenlegi fogyasztói szokások fenntartása mellett”.¹¹⁶

5.12. Szertefoszló álmok?

Valóban vannak arra utaló jelek, hogy az agroüzemanyagok fellendülésének nyers valósága lassan visszaüt. Néhány nagy ígéretekkel érkező vállalat időközben visszavonulót fújt.

Az Európa egyik legnagyobb bioüzemanyag gyártójaként jellemzett svéd Skebab¹¹⁷ is kivonult Afrikából. Döntésük tanzániai tevékenységük eredménye¹¹⁸, pedig Mozambikban is vettek területeket.

A következőket nyilatkozták 2008-ban: „Segíteni fogjuk Tanzánia és Mozambik törekvéseit, hogy 20 éven belül megszabaduljanak kőolaj-függőségüktől, jelentősen megnöveljék elektromos áram termelésüket, ugyanakkor több milliárd liternyi etanolt exportálhassanak az általunk telepített gyárakból.”¹¹⁹ 2009 februárjában azonban már afrikai működésük felszámolásáról, illetve területeik eladásáról számoltak be „a jelenlegi piaci helyzethez való igazodás miatt”.¹²⁰

Az Afrikában és Indiában jatrophát népszerűsítő prominens brit D1 Oils vállalat arra kényszerült, hogy felfüggeszesse szváziföldi tevékenységét miután a kormány elrendelte egy stratégiai környezeti hatásvizsgálat elvégzését.¹²¹ A D1 Oils prófétikus megközelítéssel igyekezett a jatrophát népszerűsíteni, rávették Bob Geldof rockszótárt, hogy a növény „sorsfordító” lehetőségét hirdesse.¹²²

A D1 Oil és BP olajóriás együttműködése is véget ért, amikor 2009-ben a BP kiszállt a cégből.¹²³

Egy jatropha projekt példája Mozambikban. D1 Oils – Maputo

Az a terv is megbukott, hogy Dél-Afrikában kukoricából állítsanak elő etanolt, mivel a kormány nem volt hajlandó az agroüzemanyag vállalatok és szövetkezetek által követelt nagy összegű támogatási és adókedvezmény igényeknek eleget tenni.

Az egyik befektetési elemzés szerint „a bioüzemanyagok jövőbeni sorsa bizonytalan”. Annak ellenére, hogy jelenleg igen erős a politikai motiváció a bioüzemanyagok első generációjának kifejlesztésére, a fentebb tárgyalt fenntarthatósági kihívások - gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi problémák - megingatják ezt a támogatást, különösen Európában.¹²⁴

Az Afrikai Unió 2009 márciusában egy új keretszerződésre és új útmutatóra adott javaslatot az afrikai földpolitikát illetően, amelyek célja a földjogok erősítése, a termelékenység növelése és a megélhetések biztosítása. Útmutatást adnak arra vonatkozóan, hogy az afrikai országok milyen módon folytathatnának a földterületek jobb felhasználását támogató politikát, beleértve az őslakosok és a nők földhöz való jogának, valamint a helyi és közösségalapú rendszereknek az elismerését. Holisztikusabb megközelítést javasolnak az irányvonalak és az intézkedések esetében annak érdekében, hogy a piac által vezérelt politikák nehegy tovább marginalizálják a sebezhető csoportokat. „A föld kulcsfontosságú szerepet játszhat a szegénység felszámolásában, amennyiben egyenlően kerül elosztásra és hatékonyan gazdálkodnak vele” – áll a beszámolóban.¹²⁵

- 52 Elragadva, a 2008-as területfoglalás az élelmiszer- és pénzügyi biztonság érdekében, GRAIN tájékoztató, 2008. október
- 53 http://www.biofuelwatch.org.uk/docs/lca_assessments.pdf.
- 54 Gibbs, H et al, Széndioxid megtérülések a trópusokon terjeszkedő növényalapú bioüzemanyagokon: a változó terméshozam és a technológia hatásai, Environ. Res. Lett. 3 (2008) 034001 (10. oldal).
- 55 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma. (59. oldal).
- 56 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma (6. oldal).
- 57 http://www.actionaidusa.org/news/related/food_rights/women_lose_farms_to_biofuel_production/.
- 58 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma. (43. oldal).
- 59 Az Environmental Rights Action (ERA) felmérése / Föld Barátai Nigéria.
- 60 <http://www.theeastafrican.co.ke/news/-/2558/663988/-/qyclh8z/-/index.html>
- 61 Agróüzemanyagok Afrikában – A földre, az élelmiszerre és az erdőkre gyakorolt hatások, African Biodiversity Network, 2007. július
- 62 <http://www.theeastafrican.co.ke/news/-/2558/667648/-/qy9vngz/-/>.
- 63 Agróüzemanyagok és a határföldek mítosza, 2008. szeptember, http://www.econexus.info/pdf/Agrofuels_&_Marginal-Land-Myth.pdf.
- 64 SwissAid beszámoló, 2009.
- 65 SwissAid beszámoló, 2009.
- 66 SwissAid beszámoló, 2009.
- 67 <http://ghanabusinessnews.com/2009/10/22/biofuel-africa-produces-first-50-barrels-of-biodiesel-from-jatropha-in-ghana/>.
- 68 <http://ghanabusinessnews.com/2009/07/16/biofuel-africa-says-actionaid-is-wrong-about-biofuels-in-ghana/>.
- 69 <http://www.independent.co.uk/environment/nature/wish-you-werent-here-the-devastating-effects-of-the-new-colonialists-1767725.html>.
- 70 <http://ghanabusinessnews.com/2009/09/08/ghanaian-farmers-say-lands-taken-for-jatropha-cultivation/>.
- 71 http://www.wrm.org.uy/subjects/agrofuels/Biofuel_Northern_Ghana.pdf.
- 72 http://www.wrm.org.uy/subjects/agrofuels/Biofuel_Northern_Ghana.pdf.
- 73 <http://www.biofuel.no/index.php?txt=about-us>.
- 74 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma.
- 75 Ghána Volta régiójában a Föld Barátai Ghána részére készített interjúk alapján (2008)
- 76 Mitchell, Donald, vezető közgazdász, Gondolatok a növekvő élelmiszerárakról. Fejlesztési Kilátások Csoportja, Világbank, Washington, 2008. április
- 77 <http://www.fao.org/hunger/en/>.
- 78 Várható termény és élelmiszerhelyzet, FAO, 2010. február
- 79 <http://www.fao.org/docrep/012/ak343e/ak343e00.pdf>
- 80 <http://www.wfp.org/countries/ethiopia>.
- 81 <http://af.reuters.com/article/topNews/idAFIOE59S0L320091029>.
- 82 <http://www.smartoil.net/fp.html>.
- 83 von Braun, J and Meinzen-Dick, R, 2009. április, Külföldi befektetők "területfoglalása" a fejlődő országokban: kockázatok és lehetőségek, IFPRI.
- 84 <http://allafrica.com/stories/200803270146.html>.
- 85 Ustulin, E. J. & Severo, J. R. (2001): Cana-de-Açúcar : Proteger o ambiente e continuar gerando empregos. Elérhető: www.cna.org.br/Gleba99N/Set01/cana01.htm.
- 86 Gebremeskel, L. és Tesfaye, M, Az etiópiai folyékony bioüzemanyag-fejlesztés szocio-ökonomiai és környezetvédelmi kérdéseinek előzetes értékelése In Agróüzemanyag-fejlesztés Etiópiában: Retorika, realitás és javaslatok, Forum for Environment, 2008. augusztus.
- 87 http://www.energim.com/energim_biofuels.asp.
- 88 SwissAid beszámoló.
- 89 Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R. és Keeley, J., 2009, Területfoglalás vagy fejlesztési lehetőség? Mezőgazdasági befektetés és nemzetközi földüzletek Afrikában, IIED/FAO/IFAD, London/Róma.
- 90 <http://www.jatrophaafrica.com/investment.html>.
- 91 SwissAid beszámoló.
- 92 <http://www.wfp.org/countries/mozambique>.
- 93 Jatropha: a csodanövény? Tapasztalatok Szváziföldről, Föld Barátai, 2009. május.
- 94 SwissAid beszámoló.
- 95 Nemzetközi Növénykutatás, 2007. október, Tények és állítások a jatropha curcasról, L. REE Jongshaap et al, Wageningen UR.
- 96 Agróüzemanyagok Afrikában – A földre, az élelmiszerre és az erdőkre gyakorolt hatások, African Biodiversity Network, 2007. július.
- 97 von Braun, J és Meinzen-Dick, R, 2009. április, Külföldi befektetők "területfoglalása" a fejlődő országokban: kockázatok és lehetőségek, IFPRI.
- 98 Környezetfejlesztési Központ/Föld Barátai Kamerun (CED/FoEC). Lásd még <http://www.wrm.org.uy/plantations/material/oilpalm2.html#Cameroon>.
- 99 <http://allafrica.com/stories/200901150719.html>.
- 100 <http://www.africanbiodiversity.org/media/1210585739.pdf>
- 101 Salihi, Abdullahi. Az NNPC etanolprojekje és aombei közösségek sorsa: Daily Independent , 2008. május 20., kedd. Lásd itt is: <http://www.punchontheweb.com/Article.aspx?theartic=Art200805151433562>.
- 102 Gebremeskel, L. és Tesfaye, M, Az etiópiai folyékony bioüzemanyag-fejlesztés szocio-ökonomiai és környezetvédelmi kérdéseinek előzetes értékelése In Agróüzemanyag-fejlesztés Etiópiában: Retorika, realitás és javaslatok, Forum for Environment, 2008. augusztus.
- 103 Demeke, Y és Aklilu, N, Vészharang a bioüzemanyag-termesztésért Etiópiában: a Babilé elefántrezervátum esete, In: Agróüzemanyag-fejlesztés Etiópiában: Retorika, realitás és javaslatok, Forum for Environment, 2008. augusztus és <http://www.reuters.com/article/environmentNews/idUSL3163571720070601>.
- 104 Independent, Bárcsak ne lenné itt, Independent on Sunday, 2009. augusztus 9., <http://www.independent.co.uk/environment/nature/wish-you-werent-here-the-devastating-effects-of-the-new-colonialists-1767725.htm>.
- 105 http://www.iwmi.cgiar.org/News_Room/pdf/Subir%20Roy%20-%20Where%27s%20the%20water%20to%20grow%20biofuels.pdf.
- 106 von Braun, J and Meinzen-Dick, R, 2009. április, Külföldi befektetők "területfoglalása" a fejlődő országokban: kockázatok és lehetőségek, IFPRI.
- 107 <http://www.wfp.org/countries/kenya>.
- 108 <http://www.guardian.co.uk/world/2009/sep/13/drought-kenya-nomads>.
- 109 <http://www.thenational.ae/article/20090606/FOREIGN/706059888/1135>.
- 110 <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/7513444.stm>.
- 111 Boko, M., I. Niang, A. Nyong, C. Vogel, A. Githeko, M. Medany, B. Osman-Elasha, R. Tabo és P. Yanda, 2007: Afrika. Klímaváltozás, 2007: Hatások, adaptáció és sebezhetőség. A II. Munkacsoport hozzájárulása az Éghajlat-változás Kormányközi Testület negyedik értékelő beszámolójához, M.L. Parry, O.F. Canziani, J.P. Palutikof, P.J. van der Linden and C.E. Hanson, Eds., Cambridge University Press, Cambridge UK, 433-467. oldal
- 112 Agróüzemanyagok Afrikában – A földre, az élelmiszerre és az erdőkre gyakorolt hatások, African Biodiversity Network, 2007. július.
- 113 <http://www.zmag.org/znet/viewArticle/22549/>
- 114 http://www.biosafetyafrica.net/index.html/images/stories/dmdocuments/AU_Biosafety-brief.pdf
- 115 <http://www.reeis.usda.gov/web/crisprojectpages/213440.html>.
- 116 <http://www.zmag.org/znet/viewArticle/22549/>
- 117 http://www.unep.fr/scp/rpanel/pdf/Assessing_Biofuels_Full_Report.pdf.
- 118 <http://www.reuters.com/article/marketsNews/idUSLK10422520090320?sp=true>.
- 119 <http://www.lars.intanzania.org/debates-sekab-worlds-apart/>.
- 120 http://www.sekab.com/Eng2/Information%20pages/Information%20PDF/080312-%20Pressinformation_Ethanol_in_Africa.pdf.
- 121 <http://www.sekab.com/Eng2/Information%20pages/Information%20PDF/090220%20-%20Structural%20reorganisation%20of%20SEKAB.pdf>.
- 122 http://www.foe.co.uk/resource/reports/jatropha_wonder_crop.pdf.
- 123 <http://www.newstatesman.com/society/2007/10/jatropha-india-biofuels>.
- 124 <http://www.d1plc.com/news.php?article=197>.
- 125 <http://www.insightinvestment.com/global/documents/riliterature/821056/Biofuels.pdf>.
- 126 <http://www.gltn.net/en/newspage/african-union-endorses-framework-and-guidelines-on-land-policy-in-africa.html>.

Összefoglalás

6

© Daniel Ribeiro

A külföldi befektetések és a gazdasági fejlődés iránti vágy számos afrikai országot arra ösztönöz, hogy tárt karokkal fogadja az agroüzemanyag-fejlesztőket. A legtöbb ilyen fejlesztő ország európai, melyek az Európai Unió által megszabott közlekedésben használandó agroüzemanyag célkitűzések érdekében szeretnének agroüzemanyagként hasznosítható növényeket termeszteni.

Az agroüzemanyag iránti kereslet a fogyasztókat élelmüktől fosztja meg olyan növények esetében, mint a manióka, a mogyoró, cukorcirok vagy a kukorica.

Az élelmiszerként nem hasznosítható agroüzemanyag növények, például a jatropha, közvetlenül az élelmiszer célú terményekkel vetélkednek a termőföldért. Ennek eredményeként a szegény közösségek élelmiszerellátottsága veszélybe kerül, valamint az elérhető élelmiszerek ára emelkedik. Az agroüzemanyag célú növénytermesztésre áttérő gazdák azt kockáztatják, hogy nem biztos, hogy el tudják látni családjukat élelemmel.

Míg a külföldi vállalatok álszent módon a „fenntartható fejlődésről” prédikálnak, az agroüzemanyag célú növénytermesztés és a földek iránti kereslet a legelők és az erdők csökkenését eredményezi, tönkreteszi a természetes élőhelyeket és az üvegházhatású gázok növekvő kibocsátásával jár. A veszélyeztetett afrikai elefánt Etiópiában még nagyobb kockázatnak van kitéve az agroüzemanyag célú területfoglalások miatt.

Továbbá az agroüzemanyagok előállítása a kontinens olyan részeitől vonja el a vizet, ahol az aszály már létező probléma.

Míg a politikusok azt ígéretik, hogy az agroüzemanyagok helyben előállított energiaforrást jelentenek majd országaiknak, valójában a külföldi vállalatok többsége a nemzetközi piacon történő értékesítésre fejleszti az agroüzemanyagokat.

Ahogy az afrikai országok már megtapasztalhatták a fosszilis üzemanyagok és más természeti erőforrások esetében – melyeket a többi ország saját céljainak érdekében aknázik ki – az agroüzemanyagok esetében is fenn áll a kockázata annak, hogy külföldre kerül exportra, aminek hasznából a helyi közösségek és nemzeti gazdaságok csak minimális mértékben részesednek. Az agroüzemanyagok nyomán kimerült földek, lecsapolt folyók és elpusztított erdők maradnak csupán.

BIDCO olajpálma ültetvény, Kalangala Körzet, Viktória-tó, Uganda.

Az olajpálma termése.

Melléklet

PÉLDÁK AGROÜZEMANYAG CÉLŰ TERÜLETFOGLALÁSOKRA AFRIKÁBAN

Megjegyzés: mivel a nyilvánosság számára meglehetősen kevés hivatalos információ áll rendelkezésre, felsorolásunk nem meríti ki az Afrikában előforduló területfoglalások mindegyikét, ugyanakkor jelzésértékkel bír azok mértékét illetően. Ráadásul a helyzet igen gyorsan változik, ahogyan vállalatok mennek csődbe, felvásárlásra kerülnek, illetve újabbak jelennek meg a piacon. Áttekintésünk tehát inkább egy pillanatkép, amely a területfoglalások mértékére hivatott rávilágítani.

További országok, melyeket itt külön nem tárgyalunk, de szintén területfoglalások célpontjává váltak: Kenya, Uganda, Zambia és Szudán.

Angola

A kormány 500 ezer hektár földterületet jelölt ki agroüzemanyag célú növények termesztésére¹, a Chiquita, a Lonrho és Kína óriási rizs- és banánültetvényeinek terjeszkedésén túlmenően.

A brazil Odebrecht, az angolai Damer és Sonangol – az angolai állami olajvállalat – együttműködését megtestesítő Biocom 2009-ben 30 ezer hektárnyi területen kezdte meg a cukornád ültetését. Beszámolók szerint ez az első olyan ténylegesen megvalósuló bioüzemanyag projekt Angolában, amelyben a kormány erőfeszítéseket tesz arra, hogy több évtizednyi háborúskodás után felélessze a mezőgazdaságot. A portugál Quifel Natural Resources napraforgó, szója és jatropha ültetését tervezi az Angola déli részén fekvő Cunene tartományban. Míg a vállalat a betakarítást helyben végezné, a termény feldolgozását már exportálás után, Európában képzei el.²

A portugál Gleinol is megkezdte 700 hektáron a biodízel célú növénytermesztést, melynek mértéke jelentések szerint 13 ezer hektárra nőtt 2009-ben.³

Az angolai állami olajvállalat, a Sonangol, valamint az olasz ENI olajkonzorcium az angolai Kwanza Niorte tartományban már meglévő olajpálma ültetvényeik kiterjesztését tervezi bioüzemanyag termelése céljából.⁴

Kamerun

A korábban állami tulajdonban lévő SOCAPALM, melynek egyik jelenlegi résztulajdonosa a francia Bolloré-csoport, bejelentette olajpálma-termesztése növelésére vonatkozó terveit. A SOCAPALM-nak Kamerun középső és déli régióiban, illetve Littoralban vannak ültetvényei. A vállalat 58 ezer hektár földterületre 60 éves bérleti szerződést írt alá 2000-ben⁵, míg a 8800 hektár területű Safacam ültetvénynek a Bolloré közvetlen tulajdonosa.⁶

Kongó

A Kongói Demokratikus Köztársaságban zajlanak a legnagyobb agroüzemanyag-fejlesztések. A kínai ZTE Agrobusiness Company Ltd. 2009-ben jelentette be terveit egymillió hektárnyi olajpálma-ültetvény kialakítására agroüzemanyag előállítás céljából. A ZTE már 2007-ben ígéretet tett arra, hogy egymilliárd dollárt fektet be egy 3 millió hektáros földterületbe.⁷ Az olasz ENI energiavállalat is nyilvánosságra hozta terveit egy 70 ezer hektár kiterjedésű olajpálma-ültetvény kialakítására az „Élelem és biodízel” elnevezésű projektje keretében.⁸

Etiópia

Etiópia kb. 1,6 millió hektárnyi területet jelölt ki piacra termelő gazdaságok fejlesztésében érdekelt befektetők részére, melynek következtében 2009 júliusára 8420 külföldi és helyi befektető kapott engedélyt ilyen célú tevékenységre.⁹ A kormány több mint 300 ezer hektár területet adott át energia célú növénytermesztésre, azonban folynak a tárgyalások ezen terület jelentős mértékű kiterjesztéséről is. 1,39 millió hektárt nyilvánítottak cukornád termesztésére alkalmas, öntözhető területnek illetve folyómedencének, míg további 23 millió hektár területet találtak jatropha termesztésre alkalmasnak.¹⁰

1. táblázat: Példák bioüzemanyag-befektetésekhez kiosztott földterületekre Etiópiában

Vállalat	Ország	Megszerzett földterület (ha)	Növény	Forrás
National Biodiesel Corporation	Etiópia (80%-ban a brit Sun Biofuels tulajdona)	80 000	jatropha	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008
Sun Biofuels	Egyesült Királyság	5000, amelyből csupán 1000 hektáron folyik termesztés	jatropha	www.sunbiofuels.com/projects.html?projectId=4
Amabasel Jatropha project	Etiópia	20 000	jatropha	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008
Jatropha Biofuels Agro Industry	Etiópia	100 000	jatropha	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008
IDC Investment	Dánia/ Etiópia	15 000	jatropha	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008
Jemal Ibrahim	Etiópia	7,8	ricinus	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008
BDFC	Brazília	18 000, további 13 000 várható ¹¹ 30 000 bértermesztőkön keresztül	cukornád/ cukorrépa	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008
Flora EcoPower	Dánia/ Luxemburg	56 000, további 200 000 koncesszióval	ricinus/ jatropha	Flora EcoPower website www.floraecopower.com/products.html
Petro Palm Corporation	Ausztria/ Egyesült Államok	50 000	ricinus/ jatropha	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008
VATIC International Business	India/ Etiópia	20 000	nincs adat	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008
Global Energy	Izrael	2700 7500 bértermesztőkön keresztül	ricinus	Rapid Assessment of Biofuels Development Status in Ethiopia, MELCA Mahiber, September 2008

Melléklet

Ghána

Viszonylag stabil politikai helyzetének és megfelelő éghajlatának köszönhetően Ghána igen népszerű célpont azok számára, akik jatropha termesztésre kívánnak földet szerezni.

2. táblázat: Példák bioüzemanyag-befektetésekhez kiosztott földterületekre Ghánában

Vállalat	Ország	Megszerzett földterület (ha)	Növény	Forrás
Agroils	Olaszország	10 000 hektáron folyik jelenleg termesztés, 105 000-re jogokat szerzett	jatropha	Agroils website: www.smartoil.net/fp.html
Galten Global Alternative Energy	Izrael	100 000 bérbe véve, 1000 hektáron folyik termesztés	jatropha	Galten website: www.galtengroup.com/company.html
Gold Star Farms	Ghána	kb. 14 000	jatropha	Goldstar Farms website: http://goldstarfarms.com/ghana_farms.html
Jatropha Africa	Egyesült Királyság / Ghána	120 000 megművelésének a joga	jatropha	www.worldbioenergy.org/pdf/WBM_no2_2008_small.pdf (note: parent company Lion Bridge Ventures applied for liquidation in June 2009)
Biofuel Africa	Norvégia	Több mint 27 000 ha környezetvédelmi engedéllyel, jelenleg 660 hektáron folyik termesztés	jatropha és egyéb növények	Biofuel Africa press statements, www.biofuel.no , 28 February 2008 and 14 October 2009.
ScanFuel	Norvégia	400 000 (60% agroüzemanyagokra)	jatropha	Reuters news agency, 21 November 2008 http://in.reuters.com/article/oilRpt/id/INLK55111220081121 Ghana Business News, 23 February 2010 www.ghanabusinessnews.com/2010/02/23/s-canfuel%E2%80%99s-ghana-jatropha-plantation-wipes-out-settlements-farms/
Kimminic Corporation	Kanada	13 000	jatropha	Kimminic website: www.kimminic.com/index.htm

Kenya

A japán Biwako Bio-Laboratory 2007-ben jelentette be terveit 30 ezer hektár Jatropha curcas ültetésére, melyet 10 éven belül 100 ezer hektárra növelne.¹²

A belga HG Consulting vette át a Ngima-Project finanszírozását, melynek keretében 42 ezer hektár területen bértermesztőtől származó cukornádat használnak fel.¹³

A kanadai Bedford Biofuels 160 ezer hektár földet szerzett meg jatropha termesztésére, majd további 200 ezer hektár tulajdonjogát kötötték le.¹⁴

Madagaszkár

Madagaszkáron a brit GEM BioFuels több mint 490 ezer ha földet szerzett meg jatropha termesztés céljából¹⁵, amely az ország termőföldjének kb. 20%-át teszi ki. 2010 januárjáig 55 700 hektár területet ültetett be jatrophával.¹⁶

Mozambik

Becslések szerint 2007 végére már 5 millió hektár termőföld tulajdonjogára tartottak igényt külföldi befektetők. Meg nem erősített beszámolók szerint, a kormány egyedül 2007-ben több mint 3000 agroüzemanyaggal kapcsolatos ajánlatot kapott.¹⁷

Jelenleg több mint 183 ezer hektár termőföldet jelöltek ki jatropa termesztésre.

3. táblázat: Példák bioüzemanyag-befektetésekhez kiosztott földterületekre Mozambikban

Vállalat	Ország	Megszerzett földterület (ha)	Növény	Forrás
D1 Oils	Egyesült Királyság	5348	jatropa	A CEPAGRI adatai (Centro de Promoção Agrícola), Mezőgazdasági Minisztérium
Energem Resources	Kanada	60 000-ra szerzett jog, egyeztetés alatt további 60 000 más térségekben; 2000 hektáron folyik termesztés	jatropa	A „Jatropa! Mozambik társadalmi és gazdasági csapdája” c. tanulmány készítése közben készített interjú A vállalat honlapja: http://www.energem.com/energem_biofuels.asp
SGC Energia	Portugália	20 000	jatropa	A CEPAGRI adatai (Centro de Promoção Agrícola), Mezőgazdasági Minisztérium
Elaion Ag	Németország	1000	jatropa	Az Elaion honlapja: www.elaion-ag.de
Galp Energia	Portugália	5000	jatropa	A „Jatropa! Mozambik társadalmi és gazdasági csapdája” c. tanulmány közben készített interjú
Sun Biofuels	Egyesült Királyság	6000, mely várhatóan 15 000-re fog növekedni	jatropa	A vállalati honlapja: http://www.sunbiofuels.com/projects.html?projectId=2&page=0
Aviam	Olaszország	10 000	jatropa	Jornal Notícias http://www.jornalnoticias.co.mz/pls/notimz2/getxml/pt/contentx/725250 A vállalat honlapja: http://www.aviam.it/eng/progetto.html
Viridesco	Egyesült Királyság	10 000	jatropa	A Viridesco honlapja: http://www.viridesco.com

Sun Biofuels, Manica, Mozambik

Melléklet

Nigéria

A területeket főként a Nigériai Petróleum Vállalat (NNPC) szerzi meg külföldi tőke és szakértelem segítségével.

4. táblázat: Példák bioüzemanyag-befektetésekhez kiosztott földterületekre Nigériában

Vállalat	Ország	Megszerzett földterület (ha)	Növény	Forrás
NNPC	Nigéria	200 km ²	cukornád	Helyi információ
NNPC	Nigéria	20 000	cukornád	http://www.tribune.com.ng/18072008/tue/eog.html : Gombe Alternative source of energy Biofuel blazes the trial- Fadare, Sola. July 15, 2008
NNPC	Nigéria	20 000	manióka és cukornád	Daily Trust (18 July 2006) Can Nigeria Develop Ethanol As alternative Fuel? – News Analysis. Abuja
Kwara Casplex Limited	Nigéria	15 000	manióka	http://www.tradeinvestnigeria.com/news/621995.htm : Case study: Innovative agriculture project set to take off in Kwara - Maritz, Jaco, June 18, 2008
NNPC	Nigéria	30 000	manióka	Inyang, Bassey, Cross River and NNPC Partner On Biofuel Plants Daily Independent, (6 February 2008)
Global Biofuels Limited	Nigéria	11 000	cukorcirok	Jakpor, Francis Biofuel Company unveils renewable source of energy, Lagos, BusinessDay, 13 July 2008 http://www.businessdayonline.com/energy/12883.html
NNPC	Nigéria	10 000	manióka	http://www.guardiannewsngr.com/news/article19/010606
Global Biofuels Limited	Nigéria	30 000	cukorcirok gazdaság	http://www.globalbiofuelsltd.com/news/chairmanspeech.html

Sierra Leone

5. táblázat: Példák bioüzemanyag-befektetésekhez kiosztott földterületekre Sierra Leonében

Vállalat	Ország	Megszerzett földterület (ha)	Növény	Forrás
ismeretlen vállalat	Kína	5000	cukornád	A Föld Barátai Sierra Leone által összegyűjtött helyi információ
ismeretlen vállalat	Kína	2000	kukorica	A Föld Barátai Sierra Leone által összegyűjtött helyi információ
ismeretlen vállalat	Kína	1500	édesburgonya és manióka	A Föld Barátai Sierra Leone által összegyűjtött helyi információ
ismeretlen vállalat	Kína	2000	jatropha és manióka	A Föld Barátai Sierra Leone által összegyűjtött helyi információ
Addax Bioenergy	Svájc	26 000	cukornád	Turay, Andrew. 12 June 2008. Africa's potential of biomass and production of biofuels under EU sustainability criteria. European Parliament, Workshop: Sustainable biofuel production in tropical and sub-tropical countries. http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies.do?language=EN 17. oldal

Tanzánia

Tanzániában mintegy 40 vállalat van külföldi tulajdonban. Többek között a UK Sun Biofuels, amely 8000 hektár „leromlott” erdőt szerzett meg jatropha termesztésre,¹⁸ valamint a D1 Oils, amely agroüzemanyag-fejlesztésekbe fektetett be. Ebben olyan nemzetközi fejlesztési ügynökségek támogatását élvezték, mint például az Európai Unió Energiaügyi Kezdeményezése (EUEI), a Világbank, az Egyesült Államok Fejlesztési Hivatala (USAID) és az Egyesült Királyság Nemzetközi Fejlődésért Felelős Minisztériuma (DFID).

A Wambi-medencében, Ruipaban, Kilosaban és az Usangu-síkság területén is terveznek cukornád-ültetvényeket. Bértermesztőket alkalmazó olajpálma projektre tettek javaslatot Kigomaban, míg a D1 Oils jatropha és napraforgó bértermesztői programokat tervez.¹⁹

Helyi és nemzetközi tiltakozásokat követően a tanzániai kormány felfüggesztette a bioüzemanyag-projektekbe való befektetéseket, amíg egyértelmű eljárásokat és irányvonalakat nem határoznak meg.²⁰ Sajnos azonban nincs kézzelfogható bizonyíték, ami a folyamat előrehaladására utalna.

- Mota Liz, az angolai urbanizáció és környezetvédelem miniszterhelyettesének beszéde az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottságának 16. ülésén. <http://www.iisd.ca/download/pdf/enb05264e.pdf>
- AFP, <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gZ2X0kbwm0tcP7J18t5K7D13qxWw>
- <http://www.macauhub.com/en/news.php?ID=6672>
- http://www.ipim.gov.mo/group_detail.php?tid=12976&type_id=20
- <http://allafrica.com/stories/200901150719.html>
- <http://www.jeuneafrique.com/Article/ARTAJA2547p081-084.xml0/france-interview-vincent-bollorebollore-contre-attaque.html>
- http://news.mongabay.com/2009/0710-drc_china_palm_oil.html
- <http://www.eni.it/attachments/media/press-release/2008/05/congo-19may-08-eng/ProgettoFoodPlusBiodieselENG.pdf>
- Etiópia földeket tesz félre külföldi befektetők részére, Reuters, 2009. július 29., <http://in.reuters.com/article/domesticNews/idINLT58431220090729>
- Rezene Fessehaie, országos koordinátor, Etiópiai Mezőgazdasági Kutatóintézet, IUCN Regionális workshop a bioüzemanyag-termelésről és a betolakodó fajokról, 2009. április 20-22., Nairobi, Kenya
- <http://www.addisfortune.com/Hiber%20Sugar%20Joins%20Forces%20for%20Convenience%20Sake.htm>
- <http://allafrica.com/stories/200711190217.html>
- <http://www.hgconsulting.eu/Ngima-Project-at-Homa-Bay.html>
- <http://www.bedfordbiofuels.com/company/plantations/>
- <http://www.gembiofuels.com/>
- http://www.gembiofuels.com/images/stories/docs/Operational_Update_0110.pdf
- WELZ, A. (2009). Az etanol afrikai területfoglalása. <http://www.motherjones.com/environment/2009/03/ethanols-african-landgrab#com>
- <http://www.sunbiofuels.com/projects.html?projectId=1&page=1>
- http://www.africanbiodiversity.org/abn_old/documents_SSL_items/ABN_Agrofuels_Africa.pdf
- <http://www.theeastafrican.co.ke/news/-/2558/667648/-/qy9vngz/-/>

D1 Oils ültetvény, Sváziföld.

**Magyar
Természetvédők
Szövetsége**
Föld Barátai Magyarország

A Föld Barátai Európa tagszervezetei

Austria Global 2000
Belgium Les Amis de la Terre
Belgium (Flanders) Voor Moeder Aarde
Bulgaria Ecoglasnost
Croatia Zelena Akcija
Cyprus Friends of the Earth
Czech Republic Hnutí Duha
Denmark NOAH
England, Wales and Northern Ireland Friends of the Earth
Estonia Eesti Roheline Liikumine
Finland Maan Ystävät Ry
France Les Amis de la Terre
Georgia Sakhartvelos Mtsvaneta Modzraoba
Germany Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland (BUND)
Hungary Magyar Természetvédők Szövetsége
Ireland Friends of the Earth
Italy Amici della Terra
Latvia Latvian - Vides Aizsardzibas Klubs
Lithuania Lietuvos Zaliuju Judėjimas
Luxembourg Mouvement Ecologique
Macedonia Dvizhenje na Ekologistite na Makedonija
Malta Moviment għall-Ambjent
The Netherlands Vereniging Milieudefensie
Norway Norges Naturvernforbund
Poland Polski Klub Ekologiczny
Scotland Friends of the Earth Scotland
Slovakia Priatel'ia Zeme - Slovensko
Spain Amigos de la Tierra
Sweden Miljöförbundet Jordens Vänner
Switzerland Pro Natura
Ukraine Zelenyi Svit

az emberekért | bolygónkért | a jövőért

Magyar Természetvédők Szövetsége
– Föld Barátai Magyarország

1091 Budapest

Üllői út 91/b.

Tel: (+36) 1/216 7297, Fax: (+36) 1/216 7295

www.mtvsz.hu Email: info@mtvsz.hu